

Hur stora möjligheter i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder.

En studie av högstadie- och gymnasieelever.

Stig Elofsson

Abstrakt

Rapportens syfte är att studera hur ungdomar upplever sina chanser i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder, hur detta påverkas av social bakgrund samt vilka direkta kopplingar det finns till ungdomarnas skol- och fritidssituation samt hälsa. Material har hämtats från slumpmässiga urval av samtliga elever i ett antal kommuner i vilka ungdomar under skoltid besvarat en skriven enkät och innefattar något över 22 000 ungdomar.

Eleverna har fyllt i enkäterna under lektionstid i skolan. I undersökningarna har tydligt markerats att det är frivilligt att besvara enkäten och att svaren är anonyma. För att garantera anonymiteten har enkäterna sedan direkt samlats in – utan att någon studerat svaren i de enskilda enkäterna - flyttats till fritidsförvaltningen eller motsvarande. Därefter har svaren på öppna frågor kodats och enkäterna lästs in på data. Efter kontroll har sedan enkäterna förstörts så att svaren inte kan kopplas till någon specifik individ.

Resultaten visar att ungdomar i genomsnitt har en positiv syn på sina chanser i både skola på fritid och i livet. Killar är i genomsnitt mer positiva än tjejer. Det finns stora skillnader mellan resultaten från olika kommuner. Analyserna av samband visar att det är ungdomarnas samlade sociala bakgrund som direkt inverkar på hur de upplever sina chanser. Både familjesituation, socioekonomisk liksom svensk/utländsk bakgrund liksom kommuntillhörighet har var för sig en egen separat direkt inverkan. Det finns också – efter hänsyn tagits till dessa samband – en klart direkt koppling till ungdomarnas skol- och fritidssituation liksom till hälsosituationen. Ungdomar med svagare social bakgrund liksom de som har en svagare skol- och fritidssituation skattar i högre utsträckning sina chanser i alla de tre avseenden lägre. Det finns även en direkt koppling mellan hur man upplever sina chanser och hälsa – ungdomar som tycker sig ha sämre chanser har i genomsnitt en sämre hälsosituation.

Förord

Ung livsstil är ett forsknings- och utvärderingsprojekt som studerar ungas levnadsvanor och livsvillkor inom en rad områden samt preferenser inom fritid och kultur. Projektet är ett samarbete mellan ett femtontal kommuner¹ i Sverige och institutionen för socialt arbete (Stig Elofsson) vid Stockholms universitet. Forskningsprojektet startade 1984 vid sociologiska institutionen på Stockholms universitet för att undersöka barns/ungdomars fritidsvanor och preferenser inom fritid. Sedan studien 2004/2005 i Stockholm har perspektivet vidgats och strävat efter att mer utförligt kunna beskriva och analysera barns/ungdomars livsvillkor. I första hand står dock fortfarande deras situation och preferenser på fritidsområdet i centrum för våra studier. Sedan år 2000 har även genomförts studier inom Ung livsstil i grund- och gymnasiesärskolan.

Ett stort tack går till alla de barn/ungdomar som besvarat enkäterna och gett en beskrivning av era livsvillkor och önskingar. Detta ger ett viktigt underlag för att politiker skall kunna utforma en politik för barn- och ungdomar. Ett stort tack också till de personer i medverkande kommuner som genomfört fältarbetet samt kodning av enkäterna! Utan er hade inte studierna gått att genomföra i den nuvarande omfattningen.

Olika rapporter inom ung livsstil finns att ladda ned gratis på www.unglivstil.org

Ung livsstil finns även på Facebook! Följ forskningsprojektet för att se de senaste resultaten www.facebook.com/unglivssil

Stockholm i februari 2019
Stig Elofsson
Fil. Dr i statistik och docent i socialt arbete
E-post stig.elifsson1939@gmail.com

C författaren

¹ Se bilaga för en förteckning över de kommuner som ingår i Ung livsstil.

Innehållsförteckning

Kapitel 1 Inledning	1
1.1 Vad är grunden för upplevda chanser.....	1
1.2 Följder av upplevda chanser	1
1.3 Syfte	2
Kapitel 2 Tidigare forskning	3
Kapitel 3. Material och metod	6
3.1 Genomförande	7
3.2 Undersökningsgrupp.....	7
3.3 Vilka chanser jämfört med andra i samma ålder?.....	8
3.4 Sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund.....	8
3.5 Bostadsområde.....	9
3.6 Skolsituation.....	10
3.7 Fritidssituation.....	10
3.8 Hälsa och livskvalitet.....	11
3.9 Statistiska metoder	11
Kapitel 4 Tjejer tycker sig ha sämre chanser	13
4.1 Skolan	13
4.1.1 Förändringar över tid	15
4.2 Fritiden	15
4.2.1 Förändringar över tid	16
4.3 Livet i sin helhet.....	17
4.3.1 Förändringar över tid	18
4.4 Pessimister och optimister	19
4.4.1 Förändringar över tid	20
4.5 En sammanfattande bild.....	21
Kapitel 5 Koppling till social bakgrund	22
5.1 Familjeförhållanden	22
5.1.1 Skolan	22
5.1.2 Fritiden	23
5.1.3 Livet i sin helhet.....	24

5.1.4 Pessimister och optimister	26
5.1.5 En sammanfattande bild	27
5.2 Socioekonomisk bakgrund.....	28
5.2.1 Skolan	28
5.2.2 Fritiden	28
5.2.3 Livet i sin helhet.....	29
5.2.4 Pessimister och optimister	30
5.2.5 En sammanfattande bild	30
5.3 Svensk/utländsk bakgrund	31
5.3.1 Skolan	31
5.3.2 Fritiden	31
5.3.3 Livet i sin helhet.....	32
5.3.4 Pessimister och optimister	33
5.3.5 En sammanfattande bild	33
5.4 Typ av bostadsområde	34
5.4.1 Skolan	34
5.4.2 Fritiden	36
5.4.3 Livet i sin helhet.....	38
5.4.4 Pessimister och optimister	39
5.4.5 En sammanfattande bild	41
Kapitel 6 Hur påverkar social bakgrund?	43
6.1 Chanser i skolan	44
6.2 Chanser på fritiden	46
6.3 Chanser i livet	49
6.4 Pessimister/optimister	52
6.5 Sammanfattning	55
Kapitel 7 Hur påverkar skolsituationen?	56
7.1 Chanser i skolan	56
7.2 Chanser på fritiden	58
7.3 Chanser i livet	60
7.4 Pessimister och optimister	62
7.5 Sammanfattning	64
Kapitel 8 Hur påverkar fritidssituationen?	66

8.1 Chanser i skolan	66
8.2 Chanser på fritiden	67
8.3 Chanser i livet	68
8.4 Pessimister och optimister	69
8.5 Sammanfattning	70
Kapitel 9 Hur påverkar upplevda chanser hälsa och livskvalitet?	71
9.1 Sammanfattning	73
Kapitel 10 Sammanfattning med slutdiskussion	74
Referenser	77
Bilaga	78

Kapitel 1 Inledning

Den här rapporten handlar om ungdomars (högstadiе- och gymnasieelevers) upplevelse av sina chanser när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet jämfört med andra i samma ålder. Ser man närmare på frågornas formulering kan man direkt se två saker att fundera närmare över. Den första handlar om grunden för deras ställningstagande, den andra om följderna, konsekvenserna av deras upplevelse.

1.1 Vad är grunden för upplevda chanser

Om vi börjar med grunden för deras ställningstagande kan vi i ett första steg fundera kring vilka man räknar in i gruppen ”andra i samma ålder”. Är det endast de närmaste kamraterna eller handlar det om en större grupp, t ex alla ungdomar i kommunen eller kanske alla ungdomar i Sverige. Detta avgör givetvis också hur stor kunskap man har om ”andras” situation. Troligen går det inte här att finna ett entydigt svar – gruppen ”andra” kan mycket väl betyda olika saker för olika ungdomar.

Den andra delfrågan handlar om grunden för bedömningen av sin egen situation. I vilken utsträckning bygger denna på ”reella fakta” eller på en mer ”känslomässig” upplevelse”? Låt oss se på skola-/utbildning. En reell grund för ställningstagandet är naturligtvis hur man lyckas i skolan (vilka betyg man fått eller räknar med att få). Men man kan också tänka sig att mer ”känslomässiga” reaktioner kommer med. Det kan t ex handla om att man inte tycker det är så viktigt eller menar att man kan prestera bättre om man tyckte det vore värt att anstränga sig. Det kan säkert också handla om osäkerhet eller höga prestationskrav i de fall då ungdomarna i verkligheten har relativt höga betyg. Ser vi till fritiden kan en reell grund för att man upplever sig ha mindre chanser vara att man av olika orsaker (t ex var man bor, familjesituation och familjens ekonomi) har svårt att utöva olika fritidsaktiviteter. Samtidigt är det självklart att ”känslomässiga” upplevelser – att fritt kunna göra det man vill – här torde spela en viktig roll. När det gäller bedömningen av livet i sin helhet torde den ”känslomässiga” delen - självtillit och självförtroende – spela en mycket central roll. Det reella underlaget – i den utsträckning sådant tas in av ungdomarna – är varierande och ytterst osäkert. Förhoppningsvis upplever ungdomarna det så även om en mer negativ (positiv) bild av framtiden, som (mer eller mindre välgrundad) presenteras av samhället, kan påverka deras ställningstaganden.

1.2 Följder av upplevda chanser

Den andra huvudfrågan – vad blir följderna/konsekvenserna av upplevelsen – kan givetvis inte besvaras genom en analys av den aktuella enkäten, här skulle man behöva följa upp ungdomarna längre fram i tiden. Men det kan dock vara viktig att fundera något kring vad det kan innebära att tycka sig ha mindre – alternativt större – chanser än andra i samma ålder, oberoende av vilken grunden till ställningstagandet är. En rimlig tolkning torde vara att upplevelsen ”att ha mindre chanser” kopplas till lägre självkänsla, lägre självtillit. En följd kan bli att man anstränger sig mindre, kanske t o m ”lägger av” för att trots allt skaffa sig så goda chanser som möjligt. På detta sätt blir upplevelsen i viss utsträckning ”självuppfyllande” även om man inte kan bortse från att det bland vissa (dock troligen en mindre grupp) kan leda till en reaktion – man anstränger sig mer. På motsvarande sätt torde upplevelsen ”att ha större chanser än andra” kunna kopplas samman med högre självkänsla, större självtillit, vilket nog många gånger leder till att man i verkligheten lyckas bättre. Möjligen kan det för vissa innebära att man tror att man inte behöver anstränga sig, t ex för att få bra betyg. I förlängningen skulle detta då kunna leda till sämre resultat (i verkligheten mindre chanser).

1.3 Syfte

Syftet med rapporten är att studera hur ungdomar upplever sina chanser i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet jämfört med andra i samma ålder samt att studera hur detta varierar efter kön, ålder, sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund, i vilken kommun man bor i samt skol- och fritidssituation. I förlängningen är syftet också att fördjupa analysen för att söka bedöma vilka faktorer som är mest betydelsefulla för ställningstagandena att man har mindre respektive större chanser än andra i samma ålder. För att få en viss bild av konsekvenser av ställningstaganden studeras också den direkta kopplingen till ungdomarnas skattning av sin hälsa och livskvalitet.

Syftet kan formuleras i följande specificerade frågeställningar:

1. Att undersöka hur ungdomar i genomsnitt bedömer sina chanser i skola, på fritid och i livet i sin helhet relaterar till varandra.
2. Att undersöka vilka samband det finns mellan bedömningen av chanser och
 - a) sociodemografisk/-ekonomisk bakgrund innefattande kön, ålder, familjesituation och relation till föräldrar samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund.
 - b) centrala mått på skolsituation (hur man trivs i skolan, relation till lärare samt i högstadiet medelbetyg och i gymnasiet typ av gymnasieprogram)
 - c) centrala mått på fritidssituationen (utomstående)² när det gäller instrumentella fritidsaktiviteter, utomstående totalt samt hur nöjd man är med sin fritidssituation)
 - d) Kommun och typ av boendeområde³.
3. Analysera vilka av ovan studerade faktorer som direkt är kopplade till att ungdomar bedömer sina chanser som lägre respektive högre än andra i samma ålder.
4. En speciell analys av ungdomar som genomgående (alltså både för skola, fritid och livet) uppger att de har mindre respektive högre chanser än andra i samma ålder.
5. Att studera hur bedömningen av chanser direkt kopplas till egenrapporterad hälsa, förekomst av besvär och livskvalitet.

² I ett antal studier har nyttjandet av offentligt stödda verksamheter studerats speciellt. Utgångspunkten har här varit att studera vilka ungdomar som nyttjar de fritidsaktiviteter som får ett mer omfattande offentligt stöd. Till dessa räknas instrumentella aktiviteter (förening och kultur-/musikskola) samt även expressiva (där det inte finns specificerade tider för deltagande) aktiviteter (fritidsgård, bibliotek, simhall). I Analysen används de två ovan angivna måtten. Utomstående instrumentellt står här för att man inte är med i förening eller kulturskola, medan utomstående totalt även innefattar de som inte besökt fritidsgård, bibliotek och simhall minst en gång per vecka.

³ I ett antal kommuner har vi med utgångspunkt från genomsnittsinkomst i olika stadsdelar studerat skillnader mellan låg- och höginkomstområde. I dessa kommuner – där det finns tecken på en större segregation mellan olika områden - studeras skillnaden mellan dessa båda typer av områden och områden som kommer mitt emellan.

Kapitel 2 Tidigare forskning

Under 1990-talet presenteras två omfattande rapporter som bland mycket annat även tar frågan om ungdomars framtidssyn. Den första av dessa är *Ungdomars välfärd och värderingar* (SOU 1994:73). Rapporten har utarbetats inom Statistiska Centralbyrån (SCB) på uppdrag av Barn- och ungdomsdelegationen samt Generationsutredningen. Generations-utredningen uppdrag (maj 1993) var att genomföra en analys av ungdomars etablering i vuxenvärlden med utgångspunkt från SCBs årliga undersökning av levnadsförhållanden med en analys av faktiska levnadsförhållanden. Parallellt med detta fick SCB också som uppdrag att genomföra en enkätundersökning (ungdomsenkäten) rörande ungdomars värderingar och framtidstro från Barn- och ungdomsdelegationen. Denna undersökning har besvarats av 2896 personer i åldern 16-29 år samt 559 personer i åldersgruppen 30–74 år som främst utgör en jämförelsegrupp. Resultat från dessa båda studier redovisas i *Ungdomars välfärd och värderingar*. Frågor kring framtidstro ingår endast i ungdomsenkäten och innefattar frågor kring oro för framtiden⁴. I enkäten ingår även tre frågor kring hur man tror det kommer att bli med arbetslösheten, levnadsstandarden och om det blir bättre eller sämre att leva i Sverige om 10–15 år. Ingen av dessa frågor är jämförbar med de frågor som studeras i den här rapporten men har uppmärksamats för att en bild av hur begreppet framtidstro tolkats. Den fråga som närmast kan ses som en parallell till det som den här rapporten behandlar är en övergripande fråga ”Skulle Du, allmänt sett, vilja beskriva Dig själv som lycklig?”, men i detta fall läggs inget direkt framtidsperspektiv in i frågan.

SCB genomförde en undersökning kring ungdomars värderingar och framtidstro 1997 med sammanlagt 3286 svaranden i åldersgruppen 16–29 år och 626 från åldersgruppen 35–74 år. Resultat från denna studie har publicerats i rapporten ”NY TID NYA TANKAR? Ungdomars värderingar och framtidstro” (Ungdomsstyrelsen, 1998). I denna studie undersöks framtidsperspektivet till framtidsplanen med frågan ”Hur viktigt är det att du när du är 35 år?” där de svarande fått värdera (på en skala från 1=inte alls viktigt till 7=mycket viktig) boende, arbete, fritid, levnadsstandard och politiskt engagemang. Även denna fråga ligger utanför ramen för vad som studeras i den här rapporten, men i enkäten finns också en fråga som är något mer närliggande, nämligen ”Hur ser du på framtiden för din egen del?”, som i den aktuella rapporten betraktas ange framtidstro. Vid sidan av att denna fråga ligger närmare de frågor som den här rapporten utgår från är den intressant att studera därför att den ingått i flera andra studier. Även om direkta jämförelser knappast kan göras – frågan har trots allt en annan karaktär och framför allt gäller att undersökningsgruppen inte innefattar ungdomar under 16 år – kan det vara av intresse att se vilka samband olika undersökare finner med olika bakgrundsvariabler.

Den första studie jag funnit där denna fråga ingår är en studie som genomförts av Arbetslivsinstitutet med syfte att studera ungdomars värderingar och förhållningssätt till arbete (Gamberale m fl, (1996). Undersökningsmaterialet utgörs av ett slumpmässigt urval av 1600 svenska ungdomar i åldern 20–26 år. Svarsgruppen innefattar 1117 ungdomar med en svarandefrekvens på 71 %. Ungdomarna fick i denna skatta sin syn på framtiden på en sjugradig skala från 1=pessimistisk till 7=optimistisk. När det gäller resultat noteras att medelvärdet för gruppen i sin helhet ger ett överslag mot den optimistiska sidan och att kvinnor är något mer optimistiska än män.

⁴⁴ Frågan lyder ”Vissa förhållanden eller situationer kan ibland upplevas som oroande eller skrämmande. Har Du själv **under den senaste tiden känt Dig orolig** för något av följande?” Efter detta frågas om oro att bli arbetslös, för familjens ekonomi, kostnader för bostad, studieskulder, att skiljas, för inbrott eller skadegörelse, för den internationella situationen, för miljöförstörelse, för din egen hälsa samt att bli smittad av AIDS.

I Ungdomsstyrelsens undersökning från 1997 har frågan formuleringsen ”Hur ser du på framtiden för din egen del?” med en sju gradig skala (betecknad framtidsstro). Även här får man ett medelvärde som pekar mot en optimistisk syn. I denna studie visas att framtidsstro är kopplad till livskvalitet, upplevelse av valfrihet samt uppväxthemmets klass-tillhörighet. I det senare fallet finns en mer linjär koppling, minst optimistiska är de som kommer från arbetarklassen, mest de som kommer från övre medel- eller överklass. Medelklassungdomar ligger emellan dessa.

Samma fråga ingår också i de uppföljande Attityd- och värderingsstudier som Ungdomsstyrelsen genomfört år 2002, 2007 och 2013 på liknande sätt. Ett problem med dessa senare studier är dock att bortfallet ökat över tid, år 2002 är svarsfrekvensen cirka 55 % och 2013 endast strax över 45 % (När, var och hur om ungas kultur, 2011). I presentationen av resultaten från 2013 års studie (där även vissa jämförelser görs med resultat från tidigare studier konstaterar man att medelvärdena i samtliga åldersgrupper ligger klart över fem (fyra motsvarar ett neutralt ställningstagande) och därmed uttrycker en tydligt optimistisk syn. Bland unga (åldersgruppen 16–29 år) gäller att tjejer har en mer optimistisk syn än killar, att optimismen även högre bland de som bor i storstadsregioner och universitets-/högskoleorter. Den är också högre bland ungdomar där minst en av föräldrarna har en treårig högskoleutbildning än då föräldrarnas högsta utbildning är grundskola eller gymnasium.

Sammantaget kan man konstatera att resultaten från de ovan redovisade studier kring ungdomars (16–29 år) syn på sin egen framtid genomgående pekar mot en optimistisk syn, att tjejer är mer optimistiska, att det finns skillnader beroende på föräldrars socioekonomiska ställning eller utbildningsnivå (ungdomar som har föräldrar med högre värden är mer optimistiska) men att det också att de som bor i storstadsregioner/orter med universitet eller högskola är mer optimistiska. Man konstaterar också att arbetslöshet verkar påverka framtidsstron negativt⁵.

År 2019 publicerades inom Ung livsstil rapporten *Hur stora möjligheter i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder* som bygger på en studie av högstadiel elever i Huddinge 2015⁶. Detta var den första undersökningen där frågan kring hur man upplevde sina chanser jämfört med andra kom n.

Resultaten i denna rapport visar att en stor majoritet bedömer sig ha lika stora möjligheter som andra i samma ålder. Bland de övriga är det fler som tycker sig ha bättre möjligheter än andra i samma ålder utom i ett fall. Bland flickor är det lika vanligt att man tycker att man har bättre möjligheter i skolan som att man har sämre. Genomgående gäller att pojkar bedömer sig ha större chanser än tjejer i samtliga de tre fallen, d v s skola, fritid och livet i sin helhet. Jämför vi dessa tre gäller bland bägge könen att man är mest positiv när det gäller fritiden och minst när det gäller skola/utbildning. Resultaten från analyserna av sambanden med olika bakgrundsvariabler visar att familjesituation, socioekonomisk bakgrund och till viss del även svensk/utländsk bakgrund har svag påverkan på ungdomarnas ställningstagande.

Både bland pojkar och flickor kopplas bättre möjligheter i olika avseenden starkt till betyg. Fler bland de som har högre betyg upplever sig ha bättre möjligheter. På samma sätt tycks missnöje med fritidssituationen – man trivs inte bra med fritiden – vara en central grund för att man skall

⁵ <http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer/uploads/publikation-unga-med-attityd2013.dbf> Sid 205.

⁶ Elofsson S. *Hur stora möjligheter i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder. En studie av högstadiel elever i Huddinge 2015.*

uppleva sina möjligheter som sämre. Ungdomar som inte trivs bra på fritiden uppger i högre utsträckning att deras möjligheter är sämre i olika avseenden. Sambanden är i högutsträckning likartade för pojkar och flickor. Detta innebär att könsskillnaderna – fler bland pojkar tycker sig ha bättre möjligheter i stort är generella.

Kapitel 3. Material och metod

Frågorna kring ungdomars upplevelser av sina chanser togs med i *Ung livsstils* enkäter för första gången i den undersökning som genomfördes i Huddinge 2014 och sedan efter detta funnits med ett flertal undersökning på högstadiet och gymnasiet. De studier som vi arbetar med har genomförts som en skriftliga enkätundersökningar vilka eleverna fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförandet har personal från fritidsförvaltningen (eller motsvarande) varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Undersökningarna har haft som syfte att studera elevernas levnadsförhållande – social bakgrund, skol- och fritids-situation samt hälsa och livskvalitet. När det gäller fritidssidan studeras utövande och prioriteringar av olika fritidsaktiviteter⁷ med tyngdpunkt på aktiviteter som får offentligt stöd. I samtliga enkäter ingår vid sidan av detta frågor som gäller elevernas sociodemografiska och sociala bakgrund, deras skolsituation samt i de studier som analyseras frågor kring hur trygg man känner sig i olika situationer/sammanhang. Ungdomarna har tydligt informerats om att det är frivilligt att besvara undersökningen och att denna är anonym. För att garantera anonymiteten har dessa direkt samlats in efter lektionen – utan att någon studerat svaren och därefter flyttats över till fritidsförvaltningen eller annan plats där t ex personal från den konkreta skolan kan studera svaren. Efter detta har öppna frågor som finns med i enkäterna kodats och svaren sedan lagts in på dator. Efter inläsningen av dessa svar har kontrollerats har sedan enkäterna förstörts för att garantera anonymiteten.

I samtliga kommuner bygger undersökningarna på ett slumpmässigt urval av alla elever såväl i kommunal skola som i friskolor vilket innebär att svaren ger en bild av situationen för samtliga elever i kommunen⁸. Urvalet är obundet slumpmässigt stratifierat där varje elev har samma chans att komma med. Det är stratifierat utifrån skolklass där sannolikheten för varje enskild klass att komma med är proportionell mot antal elever i klassen, vilket alltså leder till att alla elever har lika stor chans att komma med. Däremot är urvalet av kommuner ett tillgänglighetsurval med utgångspunkt från vilka kommuner som *Ung livsstil* samarbetat med. Detta innebär självklar att enskilda uppgifter om förekomst, t ex andelen som tycker sig ha sämre chanser i skolan inte kan generaliseras till samtliga elever i Sverige. Däremot torde generaliserbarheten vara ganska stor om vi ser till olika former av samband efter undersökningarna innefattar olika typer av kommuner och då det i flera av dem finns betydande variationer mellan områden med olikartad social struktur.

⁷ Med fritid menas här allt som ligger utanför skolan. I första hand studeras ungdomarnas situation och preferenser på fritidsområdet (även kultur såsom bibliotek och läsvanor) men i studierna studeras även andra faktorer som beskriver barns/ungdomars livsvillkor, t ex hälsa, matvanor, fysiska aktivitet, kroppsuppfattning, livskvalitet.

⁸ I urvalet ingår dock ej särskoleelever, vilka dock i flera fall studerats i speciella undersökningar. I gymnasiet ingår inte heller de ungdomar som inte går i skolan.

3.1 Genomförande

Eleverna har fyllt i enkäterna under lektionstid i skolan (i vissa fall digitalt). Vid varje undersökningstillfälle har en anställd från fritidsförvaltningen eller motsvarande alternativt någon från Ung livsstil varit närvarande i klassen. Den ansvarige har också introducerat enkäten för eleverna och samlat in dessa efter att de fyllts i. Har eleverna haft frågor eller svårigheter vid ifyllandet av enkäten har den anställde från fritidsförvaltningen (eller motsvarande) och läraren hjälpt till.

I undersökningarna har tydligt markerats att det är frivilligt att besvara enkäten och att svaren är anonyma. För att garantera anonymiteten har enkäterna sedan direkt samlats in – utan att någon studerat svaren i de enskilda enkäterna - och flyttats till fritidsförvaltningen eller annan plats utanför skolan. Där har sedan svaren på öppna frågor kodats och efter detta har enkäterna lästs in på data. Efter kontroll för fel i inläsningen har enkäterna förstörts så att svaren efter detta inte kan kopplas till någon specifik individ.

3.2 Undersökningsgrupp

Som redan påpekats utgörs undersökningsgruppen av högstadie- och gymnasieelever från olika undersökningar som genomförts sedan 2014.

I tabell 1 redovisas antalet elever som deltagit i de olika undersökningarna som utgör materialet för rapporten, sammanlagt ingår 28 306 elever.

Tabell 1. Undersökningsgrupp. Antal elever efter kön, stadium och kommun/undersökningsår.

Stad/ undersökningsår	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Askersund, 2019	135	151		
Eskilstuna, 2019	666	629		
Haninge 2016/17	346	355	361	258
Helsingborg 2018	752	694	470	397
Helsingborg, 2021	719	646	424	392
Huddinge, 2015	765	740	744	508
Knivsta, 2019	283	331		
Jönköping, 2015	608	589	586	536
Jönköping, 2018	597	617	514	620
Jönköping, 2021	598	635	593	579
Malmö, 2015	1 012	1 047		
Malmö, 2019	1 078	1 159	695	772
Lidingö, 2019	314	238		
Täby, 2018/19	400	358	573	488
Vallentuna, 2015	243	257	137	63
Vallentuna, 2019	287	270		
Värmdö, 2014	278	272		
Värmdö, 2019	281	246		
Totalt	9 362	9 234	5 097	4 613

3.3 Vilka chanser jämfört med andra i samma ålder?

Frågan som utgör utfallsvariabel i rapporten har följande utformning i undersökningarna:

Upplever du att du har samma chanser som andra i din ålder

	Nej, jag har sämre chans	Nej, jag har något sämre chans	Samma chanser	Ja, jag har något bättre chans	Ja, jag har bättre chans
Livet som helhet Skola, utbildning Fritiden					

3.4 Sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund

I enkäterna ingår uppgifter om kön, årskurs (som grovt sett motsvarar ålder). Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med hemma?* med svarsalternativen: mamma och pappa, ibland mamma/ibland pappa, endast mamma, endast pappa, mamma och en annan vuxen, pappa och en annan vuxen, annan/andra vuxna. Relationen till föräldrar respektive vuxna studeras genom frågan *Vilka vuxna har du förtroende för?* där ungdomarna fått markera de alternativ som de upplever vara relevanta. Egen förälder/föräldrar respektive jag har inte förtroende för någon vuxen ingår här som två alternativ. I de fall ungdomarna inte har markerat att de har förtroende för föräldrar torkas detta som att relationen till föräldrarna är mer problematisk.

För att få en bild av ungdomarnas socioekonomiska situation har variabeln socioekonomisk bakgrund utifrån uppgifter om boende och familjens tillgång till bil, båt (som man kan sova i) samt husvagn/husbil innefattande följande fem grupper. Det interna bortfallet blir i detta fall mycket litet. De fem grupperna är:

Mycket stora resurser: Bor i villa/radhus och har tillgång till bil+ båt+ sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Ganska stora resurser: Bor i villa/radhus/insatslägenhet/bostadsrättslägenhet och har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Medel: Övriga t ex bor i hyreslägenhet och har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Ganska små resurser: Bor i hyreslägenhet och har tillgång till antingen bil, båt eller sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Små resurser: Bor i hyreslägenhet. Har **inte** tillgång till sommarstuga/fritidshus/hus utomlands, bil eller båt

Detta mått har använts i flera andra svenska studier (Nilsson, 1998, Blomdahl/Elofsson, 2007, Larsson, 2008). Även i internationella studier används likartade indikatorer på socio-ekonomisk bakgrund. I WHO:s hälsoenkät definieras de ungas socioekonomiska status utifrån svar på frågor om familjens ekonomi, bilinnehav, semestervanor, datoräggande och om de unga har eget rum⁹. Under senare år har det utvecklats en skala FAS (Family Affluence Scale) som an-

⁹ Currie C, Molcho M, Boyee W, Holstein B, Torsheim T, Richter M. **Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale**, 2008, Social Science & Medicine 66 (2008).

vänts i en rad internationella studier och speciellt inom Health Behavior in School-Aged Children (HBSC). Denna skala har många likheter med det mått på socioekonomisk bakgrund som använts i studierna inom Ung livsstil.

Alla dessa mått kan kopplas till Webers definition av social klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser¹⁰. Med ett likartat mått finner sociologen Mikael Tåhlin en tydlig koppling mellan ekonomiska resurser och flertalet fritids- och kulturaktiviteter även efter kontroll för ålder och socialgrupp¹¹. Tåhlin har också i senare rapporter visat att individens ekonomiska resurser har en direkt inverkan på individens fritids- och hälsosituation¹². Antagandet är i enlighet med Tåhlins hypotes att familjernas kontrollvidd - mängden av möjliga handlingar - ökar kontinuerligt från gruppen med små resurser till gruppen med mycket stora resurser¹³.

Som grund för uppgifter om svensk respektive utländsk bakgrund används uppgifter huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej¹⁴. Frågorna har följande formulering:

Är du, din pappa, din mamma född i Sverige¹⁵? (Nej/Ja)

Utifrån antagandet att graden av utländsk bakgrund har betydelse för deras deltagande i förening och andra organiserade fritidsaktiviteter i Sverige har vi konstruerat följande fyra grupper¹⁶:

Svensk bakgrund. Denna grupp innefattar barn och ungdomar som liksom sina föräldrar är födda i Sverige. Denna grupp benämns i texten som ungdomar med **svensk bakgrund**.

Svag invandrarbakgrund. Denna kategori består av följande tre grupper:

- * Föräldrarna födda i Sverige. Barnet fött utomlands
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött i Sverige
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött utomlands

Andra generationens invandrare. Båda föräldrarna är födda utomlands. Barnet är fött i Sverige.

Första generationens invandrare. Båda föräldrarna är födda utomlands. Barnet är fött utomlands.

3.5 Bostadsområde

I enkäterna ingår också en fråga kring vilket bostadsområde ungdomarna kommer ifrån fångas upp via frågan *Vilken kommun del bor du i?* Det är självklart inte möjligt att studera detta i detalj, men vi har i en rapport i några av kommunerna gjort en uppdelning mellan låg- och höginkomstområden. Detta gäller Haninge, Helsingborg, Huddinge, Jönköping och Malmö. I dessa kommuner studeras därför även hur ungdomar bedömer sin situation i skola, på fritid och i livet i sin helhet i tre olika typer av bostadsområden, nämligen höginkomstområden, mellangruppen och låginkomstområden. Hur låg- och höginkomstområden definierats i dessa fall presenteras i tabell B.1 i bilagan.

¹⁰ Weber, M, **Ekonomi och samhälle**.

¹¹ Tåhlin, M, **Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor**.

¹² Tåhlin, M, **Arbetets värde och kostnader**.

¹³ Tåhlin, M, **Arbetets värde och kostnader**, sid. 47.

¹⁴ En utförligare beskrivning finns i Blomdahl/Elofsson, **Hur många idrottar/motionerar för lite och vilka är dom?**, sid. 33-34. I den här skriften används också begreppen första och andra generationens invandrare.

¹⁵ Vi frågar var för sig om barnet själv, pappa respektive mamma är född i Sverige eller utomlands.

¹⁶ För en närmare diskussion om antagandet se Blomdahl/Elofsson, **Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom?** sid. 33-34.

3.6 Skolsituation

I enkäten ingår en rad frågor som på olika sätt beskriver ungdomarnas skolsituation. För analyserna har jag här valt ut några mer centrala variabler. Trivsel i skolan torde ge en övergripande bild av hur ungdomarna upplever skolsituationen och studeras via frågan *Vad tycker du om att gå i skolan?* med svarsalternativen: Mycket bra, Bra, Det är ok, Dåligt, Mycket dåligt. Förtroende till lärare som hämtas från samma fråga som förtroende till förälder bör ge en bild av hur relationen till lärarna i skolan ser ut.

Egenskattade medelbetyg ger en bild av hur man presterar i skolan och har beräknats som ett medelvärde av de betyg man vid vårterminens slut fick i bild, engelska, svenska, matematik, SO -ämnen, musik, idrott och hälsa samt slöjd. De olika betygsnivåerna har kodats från 1-6, där 1=A och 6=F, vilket innebär att ett lägre värde motsvarar ett högre betyg. Efter detta har eleverna grupperats i fem ungefär lika stora grupper från de med högst till de med lägst medelbetyg. Utifrån medelvärdet har medelbetygen delats in i ungefär fem lika stora grupper: Höga, ganska höga, medel, ganska låga, låga.

En annan faktor som ger en bild av skolsituationen är förekomst av skolk. Detta studeras via frågan *Hur ofta brukar du vara borta från skolan utan att vara sjuk eller ha en annan giltig orsak?* Svarsalternativen är Aldrig, Enstaka timmar, En dag i månaden, 2-3 dagar i månaden, 4-8 dagar i månaden, mer än 8 dagar i månaden.

3.7 Fritidssituation

Antalet frågor som berör ungdomarnas fritid är ännu större – detta område intar ju en central plats i enkäten – vilket naturligtvis innebär att vi måste göra ett selektivt urval för att få ett sammanhang i resultaten. Här har jag inriktat mig på tre perspektiv: hur nöjd man är med sin fritidssituation, relationer till kamrater samt i vilken utsträckning man utnyttjar offentligt stödda fritidsverksamheter. Det senare används främst för att få en bild av vilken betydelse samhällets stöd till ungdomars fritidsverksamhet har.

Hur nöjd man är med sin fritidssituation torde ge en bild av chanserna till att göra det man vill på fritiden, medan utnyttjandet av offentligt stödda fritidsverksamheter mer koncentreras till tillgänglighet (i vid mening) till de verksamheter som kommunen främst satsar på. Hur man trivs med sin fritidssituation studeras via frågan *Hur har du det på fritiden?* med svarsalternativen: Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig. Relationen till kamrater studeras via frågan kring vilka personer man har förtroende för, där någon kompis och jag har inte förtroende för någon i min egen ålder.

Det offentliga stödet till barns/ungdomars fritidsverksamheter innefattar främst stöd till föreningar, kulturskola, fritidsgårdar, bibliotek och simhallar. Dessa fritidsverksamheter kan indelas i två grupper: instrumentella verksamheter som utmärks av att de sker vid bestämda tider med planering kring vad som skall göras (föreningar och kulturskola) medan de övriga tre verksamheterna kan betecknas som expressiva, eftersom de inte behöver nyttjas vid en viss bestämd tid och i allmänhet lämnar utrymme för ungdomarna att välja aktivitet. Som krav för deltagande i de instrumentella verksamheterna gäller medlemskap i förening eller deltagande i kulturskola, vilket i allmänhet innebär att man deltar aktivt minst en gång per vecka. En motsvarande gränssätts även för nyttjande av de expressiva verksamheterna, för att betraktas som nyttjare skall man sammantaget ha besökt fritidsgård, bibliotek och simhall minst en gång per vecka.

Uppgifter kring deltagande i förening har hämtats från frågan *Är du medlem i några föreningar klubbbar, kyrkor?* (Om du är osäker om det är en förening du är med i när du utför din aktivitet så skriv ändå upp den här) **Nej Ja**

Om ja, vilken/vilka föreningar eller klubbbar är du med i, vad sysslar ni med för aktiviteter och hur aktiv är du?

Förening/Klubb	Aktivitet/idrottsgren
1. #	

I de flesta fall anges fem alternativ

Eftersom många ungdomar tror att deltagande i t ex vissa dansformer och att gå på gym är förening har de alternativ, som ungdomarna angivet i den öppna frågan, granskats av personer från ledningsgruppen för ”Ung livsstil” och personer med god kännedom om det lokala föreningslivet. De fall då det inte handlar om förening i traditionell mening har uteslutits. (Uppskattningsvis handlar det om cirka 10-15 procentenheter). För medlemmar i idrotts-förening kodas även idrottsgrenar, vilka sammanfattas i lagidrott respektive individuell idrott.

Deltagandet i kulturskolan bygger på svaren på frågan *Är du med i någon av Kulturskolans verksamheter utanför skoltid?* Där ungdomarna får ange (ja, nej) om de deltar i musik (instrumentundervisning), Sång, Dans eller Drama och teater. Uppgifter om deras nyttjande när det gäller fritidsgård, bibliotek och simhall bygger på svar från frågan *Hur många gånger under de senaste 4 veckorna har du på din fritid varit på/gjort* med svarsalternativen: Ingen gång, 1-2 ggr, 3-4 ggr, 5-7 ggr, 8-11 ggr, 12 ggr eller fler.

3.8 Hälsa och livskvalitet

När det gäller hälsosituationen används tre mått – där de två första kan ses som mått på ungdomarnas hälsa - självskattad hälsa respektive förekomst av psykiskt inriktade besvär, medan det tredje måttet handlar om hur ungdomarna skattar sin livskvalitet. Självskattad hälsa mäts genom frågan *Hur tycker du att din hälsa är?* med svarsalternativen Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig. Som låg hälsa betraktas de tre sista alternativen, d v s de som angett att den är varken bra eller dålig, ganska dålig eller dålig

Förekomst av (psykiskt inriktade besvär) utgår från svaren på frågan *Har du under de senaste 12 månaderna haft följande besvär?* I frågan ingår alternativen Huvudvärk, idrottsskada, Irritation eller dåligt humör, Magont (inte mensvärk), Nedstämdhet eller deppighet, Ont i axlar, nacke eller rygg, Ont i armar eller ben, Oro/ångest, pip eller tjut i öronen, Stress, Svårt att sova eller somna samt Ihållande trötthet. Svarsalternativen är: I stort sett varje dag (kod=4), Ungefär en gång i veckan (3), Ungefär en gång i månaden (2) och sällan eller aldrig (1). För att få ett mått på mer allvarlig förekomst av psykosomatiska besvär studeras hur många som angett att de har mer än två psykosomatiska besvär dagligen.

Uppgifter kring upplevd livskvalitet bygger på ungdomarnas svar på frågan *Hur tycker du att livet är som helhet?* Där ungdomarna fått kryssa för ett värde mellan 1 och 10. I analyserna arbetas med andel som skattar sin livskvalitet lågt, d v s fem (5) eller lägre.

3.9 Statistiska metoder

En analys av svarsfördelningen visar att svaren på de tre frågorna kring chanser är relativt symmetriskt fördelade, vilket innebär att det är statistiskt hållbart att använda medelvärden för att

sammanfatta resultaten¹⁷. Detta innebär också en klar förenkling av presentationen av resultat utan större pedagogiska problem. Ett värde under tre innebär att den studerade gruppen i genomsnitt tycker sig ha mindre chanser, ett värde över tre att de har större chanser än andra i samma ålder. I de binära analyserna – där vi undersöker sambanden med olika bakgrundsvariabler används t-test (då variabeln endast har två möjliga värden) respektive envägs variansanalys (då variabeln har fler än två möjliga värden). I detta senare fall testas samband med F-test.

För att få en mer konkret bild av olika faktors ”direkta” samband med (tänkbara inverkan på) bedömningen av chanserna studeras för varje område dels gruppen som uppger att de har sämre (sämre eller något sämre) chans respektive gruppen som uppger att de har bättre (bättre eller något bättre) chans än andra i samma ålder. Analyserna görs med hjälp av binär logistisk analys och i båda fallen får gruppen som bedömer att de har lika stora chanser utgöra jämförelsegrupp. Analyserna genomförs separat för killar och tjejer. Liknande analyser genomförs även för de som på alla tre områdena (skola, fritid och livet) skattat sina chanser som lägre respektive högre. Skälet till detta har varit att jag på detta sätt fångar upp en mer extremt ”pessimistisk” respektive ”optimistisk” grupp. Som jämförelsegrupp används övriga ungdomar.

Bearbetningen av data har gjorts i SPSS, version 21.

¹⁷ Ett problem kan dock uppstå om den analyserade gruppen endast innefattar ett fåtal ungdomar.

Kapitel 4 Tjejer tycker sig ha sämre chanser

I den tidigare publicerade rapporten konstaterades att tjejer genomgående – även om de i genomsnitt tyckte sig ha något bättre chanser än andra i samma ålder – upplevde sig ha sämre chanser än killar¹⁸. Detta gällde både för chanser i skolan på fritiden och i livet i sin helhet. Könsskillnaderna var störst när det gällde fritiden och något mindre för skolan. Frågan är hur generella dessa skillnader är och om de även gäller i gymnasiet. I de följande delavsnitten jämförs hur killar och tjejer upplever sina chanser i de olika undersökningarna med utgångspunkt från hur många som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder.

I några fall finns frågan med i upprepade undersökningar som gjorts i olika kommuner, vilket innebär att det till viss del är möjligt att studera om det skett några förändringar sedan 2015. Resultaten presenteras därför i två delar. I ett första steg presenteras resultat från de senast genomförda undersökningarna i de olika kommunerna för att ge en bild av hur inställningen kan variera mellan olika delar av Sverige. I ett andra steg presenteras resultat för de kommuner där upprepade studier gjorts för att se om det kan ha skett några förändringar.

Jönköping är på visst sätt unikt i detta sammanhang. Här finns uppgifter från tre undersökningar genomförda åren 2015, 2018 och 2021/. Samtidigt torde undersökningen från 2021 vara den studie som starkast kan ha påverkats av pandemin. Vi har därför valt att utgå från värdena från 2018 vid jämförelser mellan olika kommuner men har alla de tre undersökningarna med vid analysen av förändring, där just en eventuell inverkan av pandemin kan uppmärksammas. I gymnasiet är också Jönköping den enda kommun där det finns upprepade undersökningar.

4.1 Skolan

Vi börjar med att se hur killar och tjejer upplever sina chanser i skolan. Som bakgrund kan det vara viktigt att notera att tjejer i många avseenden lyckas ”bättre” i skolan. De har i genomsnitt högre medelbetyg totalt sett liksom i olika ämnen (även när det gäller hälsa och idrott) i högstadiet och fler av dem går på studieinriktade linjer i gymnasiet.

I tabell 2 presenteras andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder från de olika undersökningarna. I tabellen presenteras även andelen som tycker sig ha bättre chans minus andelen som tycker att de har sämre. Detta kan ses som ett mått på ”optimism”/”pessimism” där ett positivt värde innebär optimism och ett negativt pessimism. Värdena i tabellen har sedan rangordnats med utgångspunkt från detta värde. Först har vi de kommuner där man är minst optimistisk sist de där man är mest optimistisk.

¹⁸ **Elofsson S.** *Hur stora chanser i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder.*

Tabell 2. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Askersund, 2019	23	26	25	17	2	-9
Heby, 2019	23	20	21	21	-2	1
Helsingborg, 2018	24	23	25	23	1	0
Värmdö, 2018	23	24	23	25	0	1
Malmö, 2019	17	22	24	20	7	-2
Haninge, 2016	21	23	30	23	9	0
Huddinge, 2015	20	26	34	24	14	-2
Vallentuna, 2019	17	23	37	25	20	2
Knivsta, 2019	18	23	38	26	20	3
Lidingö, 2019	15	15	36	30	21	15
Eskilstuna, 2019	18	19	44	32	26	13
Täby, 2018	12	17	39	37	27	20
Jönköping, 2018	11	12	38	33	27	21
<i>Median</i>	18	23	34	25	14	1
<i>Min</i>	11	12	21	17	-2	-9
<i>Max</i>	24	26	44	37	27	21
<i>Gymnasiet</i>						
Vallentuna, 2015	16	37	23	14	7	-23
Haninge, 2016	22	21	24	21	2	0
Malmö, 2020	14	15	25	22	11	7
Huddinge, 2015	15	17	25	26	10	9
Jönköping, 2018	11	17	33	24	22	7
Lidingö, 2019	13	25	40	31	27	6
Helsingborg, 2018	18	15	36	31	18	16
Täby, 2018	11	14	38	37	27	23
<i>Median</i>	15	17	29	25	15	7
<i>Minimum</i>	11	14	23	14	2	-23
<i>Maximum</i>	22	37	40	37	27	23

Om vi ser till genomsnittsvärdena (medianen) gäller både i högstadiet och gymnasiet att såväl killar som tjejer i genomsnitt har en ”positiv” bild av sina chanser i skolan jämfört med andra i samma ålder. Det är fler som tycker sig ha bättre chanser än som tycker sig ha sämre.

Det finns en tydlig könsskillnad, killar är mer ”optimistiska” än tjejer men denna skillnad är större i högstadiet än i gymnasiet. Främst kan detta återföras till att tjejer har en mer positiv syn i gymnasiet än i högstadiet. Andelen som tycker sig ha sämre chanser minskar både bland killar och tjejer från högstadiet till gymnasiet. Bland killar minskar även andelen som tycker sig ha bättre chanser medan skillnaden bland tjejer är mindre.

Det finns stora skillnader mellan kommunerna. I högstadiet är optimismen speciellt stor i Jönköping, Täby; Eskilstuna och Lidingö, i gymnasiet i Täby, Lidingö Helsingborg och Jönköping. I de flesta fall handlar det här om höginkomstkommuner men i högstadiet bryter Eskilstuna klar detta mönster: gymnasiet i Helsingborg passar inte heller in i detta mönster. Ser vi till motpolen – där optimismen är liten – gäller detta i högstadiet för Askersund, Heby, Helsingborg, Värmdö och till viss del även i Malmö. I gymnasiet är optimismen låg i Vallentuna och Haninge.

4.1.1 Förändringar över tid

Frågan är då om det skett förändringar över tid. I tabell x presentera uppgifter i de fall där det finns upprepade undersökningar.

Tabell 2. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Vallentuna, 2015	26	23	30	21	4	-2
Vallentuna, 2019	17	23	37	25	20	2
Värmdö, 2015	18	21	31	22	13	1
Värmdö, 2018	23	24	23	25	0	1
Malmö, 2015	19	22	26	20	7	-2
Malmö, 2019	17	22	24	20	7	-2
Jönköping, 2015	12	12	38	28	26	16
Jönköping, 2018	11	12	38	33	27	21
Jönköping, 2021	10	11	45	37	35	26
<i>Gymnasiet</i>						
Jönköping, 2015	14	20	26	24	12	4
Jönköping, 2018	11	17	33	24	22	7
Jönköping, 2021	10	12	40	36	30	18

Bilden är splittrad. I Värmdö högstadiet har killarna blivit mindre positiva medan förändringen är liten bland tjejerna. I Malmö har det inte skett några förändringar, medan ungdomarna i Vallentuna – speciellt killarna – blivit mer optimistiska. Ser vi till Jönköping tycks ungdomarna – både i högstadiet och gymnasiet – ha blivit alltmer optimistiska från 2015 till 2021. Resultaten från 2021 skiljer knappast ut sig speciellt utan följer i stort sett den allmänna trenden. Bakom dessa förändringar döljer sig båda att det har blivit färre som tycker sig ha sämre möjligheter i skolan som andra i samma ålder men också att fler tycker sig ha bättre möjligheter.

Resultaten pekar alltså knappast mot att det mer allmänt skulle ha skett en mer systematisk förändring av hur ungdomar bedömer sina möjligheter i skolan. Däremot kan det ske förändringar – både positiva och negativa - i olika kommun, kanske beroende på hur skolan fungerar.

4.2 Fritiden

Hur upplever då ungdomar sina chanser på fritiden jämfört med andra i samma ålder? Detta studeras i tabell 3. Liksom när det gäller skolan har värdena rangordnats med utgångspunkt från hur optimistiska ungdomarna är, från den kommun där man är minst optimistisk till den där man är mest optimistisk.

Tabell 3. Tycker de sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Chanser på fritiden	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Helsingborg, 2018	13	19	29	23	16	4
Haninge, 2016	12	19	31	21	19	2
Heby, 2019	12	19	31	21	19	2
Askersund, 2019	14	27	44	27	30	0
Huddinge, 2015	7	24	42	22	35	-2
Värmdö, 2018	14	18	45	22	31	4
Knivsta, 2019	12	17	44	27	32	10
Vallentuna, 2019	9	14	42	26	33	12
Malmö, 2019	7	14	48	28	41	14
Täby, 2018	7	11	47	29	40	18
Eskilstuna, 2019	12	17	50	41	38	24
Lidingö, 2019	8	12	52	45	44	33
Jönköping, 2018	5	7	53	40	48	33
<i>Median</i>	12	17	44	27	33	10
<i>Min</i>	5	7	29	21	16	-2
<i>Max</i>	14	27	53	45	48	33
<i>Gymnasiet</i>						
Vallentuna, 2015	20	18	31	25	11	7
Haninge, 2016	15	19	33	25	18	6
Helsingborg, 2018	11	19	37	23	26	4
Lidingö, 2019	15	17	38	27	23	10
Jönköping, 2018	10	13	32	24	22	11
Huddinge, 2015	10	15	34	29	24	14
Malmö, 2020	10	14	41	33	31	19
Täby, 2018	6	12	55	34	49	22
<i>Median</i>	11	16	36	26	24	11
<i>Minimum</i>	6	12	31	23	11	4
<i>Maximum</i>	20	19	55	34	49	22

I de flesta fall gäller att ungdomarna har en mer positiv bild av sina chanser på fritiden än sina chanser i skolan. Ser vi till genomsnittsvärdena finns mycket tydliga könsskillnader både i högstadiet och gymnasiet men dessa är större i högstadiet. I alla kommuner gäller att killar har en optimistisk syn när det gäller möjligheterna på fritiden. Detta gäller dock ej bland tjejerna. I högstadiet är optimismen låg, eller obefintlig i Helsingborg, Haninge, Heby, Askersund, Huddinge och Värmdö. Optimismen är också begränsad i Helsingborgs, Vallentunas och Haninge gymnasier.

Bakom denna övergripande bild finns tydliga skillnader mellan olika kommuner, speciellt bland tjejer. I alla kommuner gäller att killar har en positiv uppfattning om sina chanser på fritiden. Skillnaderna varierar dock, från kring 15 procentenheter t ex i Haninge upp till upp till 40 eller högre – alltså tre gånger så stora – på högstadiet i Lidingö och Jönköping. Även bland tjejerna är skillnaderna stora. Som en motsats till de kommuner dr optimismen är låg står i högstadiet Lidingö och Jönköping. I gymnasiet är skillnaderna inte lika framträdande, mest optimistiska är här tjejerna från Täby och Malmö.

4.2.1 Förändringar över tid

Hur ser det då ut med förändringar över tid?

Tabell 3. Tycker de sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Chanser på fritiden	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Vallentuna, 2015	14	20	36	25	22	5
Vallentuna, 2019	9	14	42	26	33	12
Värmdö, 2015	8	13	40	32	32	19
Värmdö, 2018	14	18	45	22	31	4
Malmö, 2015	9	21	37	21	28	0
Malmö, 2019	7	14	48	28	41	14
Jönköping, 2015	6	10	49	37	43	27
Jönköping, 2018	5	7	53	40	48	33
Jönköping, 2021	9	9	60	44	51	35
<i>Gymnasiet</i>						
Jönköping, 2015	15	15	32	29	17	14
Jönköping, 2018	10	13	32	24	22	11
Jönköping, 2021	8	14	46	36	38	22

Om vi jämför med skolan framstår utvecklingen som mer positiv. Det finns inga fall där optimismen kring möjligheterna på fritiden har minskat och endast bland killarna i Vallentuna högstadium finner vi tecken på att det inte skulle ha skett någon större förändring. I övrigt tycks ungdomarna ha blivit mer optimistiska kring sina möjligheter på fritiden. Utvecklingen är mest positiv i Malmö och Vallentuna högstadiet (något mindre i det senare fallet).

I Jönköping har också optimismen ökat från 2015 till 2021 både i högstadiet och gymnasiet ganska likartat utom bland killarna i gymnasiet. Detta innebär att värdena från 2021 skiljer ut sig tydligt för killarna i gymnasiet. Ett frågetecken blir alltså om pandemin - och varför i så fall – skulle kunna och lett till att killarna i gymnasiet blivit mycket mer positiva. I första hand handlar det här om att många fler tycker sig ha bättre möjligheter på fritiden än andra i samma ålder. Skulle de kunna ha påverkats av någon utbredd föreställning kring att ”andra” inte kan ägna sig åt olika fritidsaktiviteter? Kanske kan det också handla om en tillfällighet att svaren blivit så optimistiska i denna grupp.

4.3 Livet i sin helhet

I detta avsnitt ser vi närmare på hur ungdomarna bedömer sina chanser i livet totalt sett jämfört med andra i samma ålder.

Tabell 4. Tycker de sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller livet efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Chanser i livet i sin helhet	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Jönköping, 2018	18	23	29	20	11	-3
Helsingborg, 2018	15	21	30	15	15	-6
Askersund, 2019	15	24	29	20	14	-4
Värmdö, 2018	13	23	27	21	14	-2
Huddinge, 2015	15	20	29	20	14	0
Knivsta, 2019	12	21	36	21	24	0
Haninge, 2016	14	20	35	29	21	9
Heby, 2019	14	20	35	29	21	9
Malmö, 2019	9	13	42	27	33	14
Vallentuna, 2019	9	14	45	26	36	12
Lidingö, 2019	7	11	43	32	36	21
Eskilstuna, 2019	12	16	50	37	38	21
Täby, 2018	6	11	45	32	39	21
<i>Median</i>	13	20	35	26	21	9
<i>Min</i>	6	11	27	15	11	-6
<i>Max</i>	18	24	50	37	39	21
<i>Gymnasiet</i>						
Vallentuna, 2015	21	30	22	24	1	-6
Lidingö, 2019	19	21	31	21	12	0
Haninge, 2016	18	23	38	30	20	7
Helsingborg, 2018	11	18	31	27	20	9
Malmö, 2020	10	15	35	23	25	8
Huddinge, 2015	11	16	38	24	27	8
Jönköping, 2018	10	15	45	31	35	16
Täby, 2018	6	14	55	35	49	21
<i>Median</i>	11	17	37	26	23	8
<i>Minimum</i>	6	14	22	21	1	-6
<i>Maximum</i>	21	30	55	35	49	21

Även här gäller att ungdomarna i genomsnitt tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder. Detta gäller oberoende av kön och ålder men i bägge stadierna gäller att killar har en mer optimistisk uppfattning än tjejer. Bland killar är skillnaden mellan de båda stadierna liten, medan tjejer i gymnasiet en ger mer positiv bild än tjejerna i högstadiet. Detta innebär att könsskillnaderna är något större i högstadiet.

Liksom för skola och fritid finns betydande skillnader mellan olika kommuner, till viss del men knappast fullständigt, kopplade till kommunernas socioekonomiska struktur. Killar har genomgående en mer optimistisk syn på sina chanser i livet jämfört med andra i samma ålder.

Det finns det stora variationer. Optimismen är låg eller obefintlig bland högstadietjejer från Jönköping, Helsingborg, Askersund, Värmdö, Huddinge och Knivsta. Mot detta kan ställas en ganska hög optimism hos tjejer i Lidingö, Eskilstuna och Täby. I gymnasiet är den låg både bland killar och tjejer i Vallentuna liksom bland tjejer i Lidingö. Speciellt hög är optimismen bland gymnasieungdomarna i Täby.

4.3.1 Förändringar över tid

Hur ser det då ut med förändringar över tid?

Tabell 4. Tycker de sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller livet efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Chanser i livet i sin helhet	Sämre		Bättre		Bättre - sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Vallentuna, 2015	18	21	28	20	10	-1
Vallentuna, 2019	9	14	45	26	36	12
Värmdö, 2015	10	10	47	30	37	20
Värmdö, 2018	13	23	27	21	14	-2
Malmö, 2015	13	20	35	24	22	4
Malmö, 2019	9	13	42	27	33	14
Jönköping, 2015	5	11	42	30	37	19
Jönköping, 2018	18	23	29	20	11	-3
Jönköping, 2021	6	9	56	41	50	32
<i>Gymnasiet</i>						
Jönköping, 2015	18	15	35	30	17	15
Jönköping, 2018	10	15	45	31	35	16
Jönköping, 2021	9	13	47	38	38	25

Liksom när det gäller skolan är bilden splittrad. I Värmdö högstadium har ungdomarna blivit klart mindre optimistiska. Både bland killar och tjejer har det blivit färre som tycker att de har bättre möjligheter i livet än andra i samma ålder, bland tjejerna har det också blivit fler som tycker att de har sämre möjligheter. I motsats till detta har ungdomar i Malmö och Vallentuna (speciellt killar) blivit mer optimistiska.

I Jönköpings högstadium är resultaten mycket motsägelsefulla. Här har optimismen sjunkit mycket kraftigt från 2015 till 2018 för att sedan öka mer från 2018 till 2021. Andelen som tycker att deras möjligheter i livet är sämre ligger ovanligt högt år 2018 och andelen som tycker de har bättre ovanligt lågt. Jämför vi det första och sista året är ungdomarna något mer optimistiska år 2021 än 2015. Det verkar något förvånande om det skulle vara en effekt av pandemin. I gymnasiet pekar utvecklingen däremot mer entydigt mot att optimismen har ökat – bland killar främst från 2015 till 2018, bland tjejer främst från 2018 till 2021. Det blir alltså svårt att göra någon bedömning av om pandemin skulle haft någon och varför allt fler skulle ha blivit mer optimistiska om sina möjligheter i livet.

4.4 Pessimister och optimister

För att få en bild av ytterligheter har två grupper bildats - pessimister respektive optimister. Pessimister innefattar ungdomar som tycker att de har en sämre situation både i skolan, på fri-den samt i livet i sin helhet. Optimister är ungdomar som tycker sig ha en bättre situation i alla dessa tre avseenden. I tabell 5 studerar vi närmare hur stora dessa grupper är i de olika under-sökningarna.

Tabell 5. Pessimister respektive optimister efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Pessimister Optimister	Pessimister		Optimister		Optimister – Pessimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Helsingborg, 2018	5	7	15	10	10	3
Haninge, 2016	5	5	16	7	11	2
Huddinge, 2015	7	4	15	10	8	6
Askersund, 2019	5	9	16	13	11	4
Vallentuna, 2019	4	2	15	6	11	4
Heby, 2019	4	5	15	12	11	7
Värmdö, 2018	5	7	22	11	17	4
Täby, 2018	2	2	23	15	21	13
Knivsta, 2019	3	4	22	13	19	9
Malmö, 2019	1	5	22	11	21	6
Lidingö, 2019	3	2	17	16	14	14
Täby, 2018	2	2	23	15	21	13
Jönköping, 2018	1	2	24	17	23	15
Eskilstuna, 2019	4	5	30	18	26	13
<i>Median</i>	4	5	17	12	14	6
<i>Min</i>	1	2	15	6	8	2
<i>Max</i>	7	9	30	18	26	15
<i>Gymnasiet</i>						
Vallentuna, 2015	8	8	16	11	8	3
Lidingö, 2019	7	6	17	14	10	8
Malmö, 2020	2	4	15	10	13	6
Haninge, 2016	9	5	20	16	11	11
Helsingborg, 2018	2	5	15	14	13	9
Huddinge, 2015	3	4	20	9	17	5
Täby, 2018	3	2	22	17	19	15
Jönköping, 2018	0	5	26	18	26	13
<i>Median</i>	3	5	19	14	13	9
<i>Minimum</i>	0	2	15	9	8	3
<i>Maximum</i>	9	8	26	18	26	15

Ser vi till den övergripande bilden finns det fler optimister än pessimister, men överpresentationen är större bland killar än bland tjejer. Däremot är skillnaden mellan högstadiet och gymnasiet ganska liten. Även om vi nästan genomgående har fler optimister än pessimister finns betydande skillnader mellan olika kommuner. De största skillnaderna finns i Jönköping och Täby – både i högstadiet och gymnasiet- samt i Eskilstuna högstadium.

4.4.1 Förändringar över tid

Vilka förändringar har då skett över tid?

Tabell 5. Pessimister respektive optimister efter kön och kommun/undersökningsår. Andel (%).

Pessimister Optimister	Pessimister		Optimister		Optimister – Pessimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Vallentuna, 2015	5	7	20	13	15	6
Vallentuna, 2019	4	2	15	6	11	4
Värmdö, 2015	3	2	25	13	22	11
Värmdö, 2018	5	7	22	11	17	4
Malmö, 2015	3	5	13	7	10	2
Malmö, 2019	1	5	22	11	21	6
Jönköping, 2015	1	2	24	19	23	17
Jönköping, 2018	1	2	24	17	23	15
Jönköping, 2021	1	1	34	23	33	22
<i>Gymnasiet</i>						
Jönköping, 2015	3	10	10	8	7	-2
Jönköping, 2018	0	5	26	18	26	13
Jönköping, 2021	1	3	27	21	26	18

Ser vi till högstadiet tycks utveckling – om vi ser till andelen optimister minus andelen pessimister – ha varit negativ i Värmdö och Vallentuna däremot positiv i Malmö (speciellt bland killar). Även i Jönköping tycks utvecklingen ha varit positiv, i högstadiet främst mellan 2018 och 2021, i gymnasiet främst från 2015 till 2018.

4.5 En sammanfattande bild

Det som klart dominerar den övergripande bilden är könsskillnaderna - killar är mer positiva än tjejer oberoende av om vi ser till skola, fritid eller livet i sin helhet. Könsskillnaderna är minst när det gäller skolan och speciellt i högstadiet – störst när det gäller fritiden. Ser man allmänt till bilden gäller – både bland killar och tjejer att optimismen är störst när det gäller fritiden, lägst när det gäller skolan. Det är speciellt intressant att så många ger en så positiv bild av kommunens fritidsutbud. Ser vi till andelen optimister/pessimister – d v s hur många som tycker sig ha bättre chanser respektive sämre chanser i alla tre avseenden – framkommer också – ganska självklart – en positiv bild.

Samtidigt är det viktigt att observera att det finns betydande skillnader mellan olika kommuner även om en positiv bild dominerar i de flesta. Störst är dessa variationer bland killar när det gäller fritiden och livet i sin helhet där vi kan finna kommuner med upp till 50 % som tycker sig ha bättre chanser. Mot detta skall ställas kommuner där det är ungefär lika många som tycker sig ha bättre som det är som tycker de har sämre chanser än andra i samma ålder. När det gäller skolan framträder de största skillnaderna bland tjejer i gymnasiet, från 25 procentenheter fler som tycker att de har bättre chanser ned till en mycket negativ bild, 25 procentenheter fler som tycker att de har sämre chanser. Här är alltså skillnaden mellan olika kommuner av samma storlek som bland killar för fritid och livet i sin helhet. I de fall där optimismen är som störst gäller alltså att mer än hälften av ungdomarna tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder. Detta skall ställas mot fall där det är mer neutralt – ungefär lika många tycker sig ha bättre respektive sämre chanser. Även om bilden inte är entydig finner vi ofta den mest positiva synen i höginkomstkommuner, den mest neutrala i låginkomstkommuner.

Kapitel 5 Koppling till social bakgrund

I det här avsnittet studeras närmare hur ungdomarnas upplevelse av sin chanser i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet varierar beroende på ungdomarnas sociala bakgrund, d v s familjesituation samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund. En separat analys för de enskilda undersökningarna skulle bli alltför omfattande och dessutom skulle vissa undergrupper bli små i många fall. Vi har därför slagit samma material från alla undersökningarna vilket leder till att olika undergrupper blir tillräckligt stora för att ge tillräckligt säkra skattningar även i mindre delgrupper.

5.1 Familjeförhållanden

Beskrivningen av ungdomarnas familjeförhållande innefattar dels i vilken form av familj man bor i, dels om de har förtroende för föräldrarna. Avsaknad av förtroende för bägge föräldrar tolkas här som ett tecken på att man har sämre kontakt med en eller båda föräldrar eller att relationen till föräldrarna är mer problematisk.

5.1.1 Skolan

Vi börjar med att se hur kopplingen till familjesammansättningen ser ut när det gäller hur man upplever sina chanser i skolan.

Tabell 6. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter familjesammansättning, kön och stadium. Andel (%).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Båda föräldrar	17	18	32	26	15	8
Växelvis	21	22	24	22	3	0
Ensam mamma	31	29	21	20	-10	-9
Ensam pappa	33	17	23	21	-10	4
Mamma + annan vuxen	31	39	23	15	-8	-24
Pappa + annan vuxen	12	32	26	16	14	-16
Annan vuxen	29	41	26	13	3	-28
Ensam						
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Båda föräldrar	13	15	33	30	20	15
Växelvis	16	18	30	27	14	9
Ensam mamma	25	24	27	24	2	0
Ensam pappa	11	23	23	17	12	-6
Mamma + annan vuxen	17	20	22	27	5	4
Pappa + annan vuxen	16	37	26	27	10	-10
Annan vuxen	26	34	31	23	2	-11
Ensam	20	29	33	26	13	-3
<i>Sign. nivå</i>	***	***	+	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar tydligt att ungdomar som bor i olika typer av familjer bedömer sina chanser i skolan olika. Vi konstaterade tidigare att det fanns klara köns- och ålderskillnader. De äldre ungdomarna i gymnasiet har en något mindre positiv syn. Killar har oberoende av ålder också i genomsnitt en mer positiv syn än tjejer. Detta mönster gäller även i de enskilda familjegrupperna. Både bland killar och tjejer ger de som bor med båda föräldrar den klart mest positiva bilden. Närmast efter dessa kommer de som har växelvis boende medan de som bor med en

ensamstående mamma eller pappa eller i familjer med förälder och annan vuxen eller i gymnasiet ensamma inte alls är lika positiva. Speciellt kan noteras att tjejer som bor med mamma och annan vuxen, pappa och annan vuxen eller i gymnasiet ensamma i genomsnitt – speciellt i gymnasiet tycker sig ha sämre chanser i skolan än andra i samma ålder. Frågan är då hur sambanden med förtroende för föräldrar ser ut.

Tabell 7. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning i relation till förtroende för föräldrar, kön och stadium. Andel (%).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Ingen	24	29	23	22	-1	-7
En	16	19	26	25	10	4
Båda	11	13	39	32	28	19
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Ingen	32	35	24	17	-8	-18
En	21	22	30	23	9	6
Båda	15	15	31	27	16	12
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Bilden är mycket entydig – ungdomar som har förtroende för bägge föräldrarna har en klart mer positiv bild av sina chanser i skolan än övriga ungdomar. Det finns också tydliga tecken på att de som inte har markerat förtroende för någon förälder har sämst tilltro till sina chanser.

5.1.2 Fritiden

Frågan är om familjesituationen har en liknande inverkan på ungdomarnas upplevelse av sina chanser på fritiden. I tabell 8 studeras om det finns skillnader mellan olika typer av familjer.

Tabell 8. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden efter familjesammansättning, kön och stadium. Andel (%).

Chanser fritid	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Båda föräldrar	10	14	42	29	32	15
Växelvis	11	17	35	22	24	5
Ensam mamma	17	25	34	23	17	-2
Ensam pappa	15	30	38	27	25	-3
Mamma + annan vuxen	10	27	35	27	25	0
Pappa + annan vuxen	12	24	21	18	4	-6
Annan vuxen	19	28	41	22	22	-6
Ensam						
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***			
<i>Gymnasiet</i>						
Båda föräldrar	10	15	40	28	30	13
Växelvis	10	14	36	26	26	12
Ensam mamma	22	17	32	28	10	11
Ensam pappa	7	13	38	26	28	13
Mamma + annan vuxen	16	18	29	28	8	11
Pappa + annan vuxen	21	29	33	23	12	-6
Annan vuxen	10	25	41	23	31	-2
Ensam	18	28	38	33	20	11
<i>Sign. nivå</i>	***	**				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar att ungdomar från olika typer av familjer bedömer sina chans på fritiden olika. Mest positiva är de som bor med bägge föräldrar samt i gymnasiet de som bor med ensam pappa eller ensamman. De minst positiva – bland tjejer många gånger med i genomsnitt en negativ bild av sina chanser på fritiden – finns hos de som bor med en ensamstående mamma och i gymnasiet med mamma och annan vuxen.

Hur är då kopplingen till förtroende för föräldrar?

Tabell 9. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden i relation till förtroende för föräldrar, kön och stadium. Andel (%).

Chanser fritid	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Ingen	20	30	38	22	18	-8
En	13	18	38	25	25	7
Båda	8	11	41	30	33	19
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	**		
<i>Gymnasiet</i>						
Ingen	20	26	29	22	9	-4
En	11	116	36	26	25	10
Båda	8	12	42	30	34	18
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar på en mycket tydlig skillnad. Ungdomar som har förtroende för bägge föräldrar har en klart mer positiv bild av sina chanser på fritiden,

5.1.3 Livet i sin helhet

I den tredje delen av frågan får ungdomarna göra en bedömning av hur de upplever sina chanser i livet totalt sett. Vi har ju tidigare sett att det här finns stora likheter med bedömningen av chanserna i skolan och på fritiden. Gäller detta även om vi ser till skillnader mellan ungdomar med olika familjesituation? Vi börjar med att studera om det finns skillnader kopplade till familjesammansättningen.

Tabell 10. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller livet i sin helhet efter familjesammansättning, kön och stadium. Andel (%).

Chanser livet	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Båda föräldrar	10	15	38	28	28	13
Växelvis	14	21	31	21	17	0
Ensam mamma	25	36	30	22	5	-14
Ensam pappa	24	36	33	19	9	-17
Mamma + annan vuxen	20	30	32	21	12	-9
Pappa + annan vuxen	21	26	21	13	0	-13
Annan vuxen	37	41	26	9	-11	-32
Ensam						
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Båda föräldrar	10	14	39	29	29	15
Växelvis	9	18	40	23	31	5
Ensam mamma	26	19	24	23	-2	4
Ensam pappa	12	60	28	17	16	-13
Mamma + annan vuxen	22	24	28	20	6	-4
Pappa + annan vuxen	31	29	23	23	-8	-6
Annan vuxen	37	36	27	27	-10	-9
Ensam	19	18	38	33	19	15
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Även här gäller att det finns tydliga skillnader mellan hur ungdomar i olika familjetyper bedömer sina chanser i livet. Liksom när det gäller skola och fritid är de som bor med bägge föräldrar mest positiva. I gymnasiet är även de som bor växelvis eller ensamma ganska positiva, dock något mindre. De som bor med en ensam mamma eller pappa eller med mamma eller pappa som har en ny partner är inte alls lika positiva. I många fall ger dessa i genomsnitt en neutral eller något negativ bild av sina chanser.

Hur är skillnaderna mellan de som har förtroende för föräldrar och de som inte har det.

Tabell 11. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning i relation till förtroende för föräldrar, kön och stadium. Andel (%).

Chanser livet	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Ingen	25	37	30	18	5	-19
En	14	20	33	23	19	3
Båda	9	12	39	31	20	19
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Ingen	26	35	27	18	1	-17
En	14	17	32	25	18	-8
Båda	8	11	49	32	37	21
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten skiljer sig inte från vad vi funnit tidigare. Ungdomar som har förtroende för bägge föräldrarna har en mycket mer positiv syn på sina chanser i livet. Lägst är den bland de som inte har förtroende för någon förälder. Tjejer i denna grupp tycks i genomsnitt ha en negativ bild av chanserna.

5.1.4 Pessimister och optimister

För att studera mer extrema skillnader har grupperna pessimister och optimister bildats. Med pessimister avses här den grupp som bedömer sig ha mindre chanser än andra i samma ålder både i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet, medan optimister är de som tycker sig ha bättre chanser i alla avseenden. Från den tidigare presentationen kan vi notera att andelen pessimister allmän är ganska låg – endast kring fem procent – medan andelen optimister är högre, i genomsnitt är något under 20 procent bland killar och kring 15 procent bland tjejer. I tabell 12 ser vi närmare på hur andelen i dessa båda grupper skiljer sig mellan ungdomar som bor i olika familjekonstellationer.

Tabell 12. Pessimister och optimister. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning, på fritiden och i livet i sin helhet efter familjesammansättning, kön och stadium. Andel (%).

Pessimister, optimister	Pessimister		Optimister		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Båda föräldrar	4	5	19	13	15	8
Växelvis	4	6	12	8	8	2
Ensam mamma	10	9	11	12	1	3
Ensam pappa	7	9	14	12	7	3
Mamma + annan vuxen	4	11	16	8	12	-8
Pappa + annan vuxen	2	7	10	7	8	0
Annan vuxen	12	14	14	5	2	-9
Ensam						
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Båda föräldrar	3	4	21	14	18	5
Växelvis	3	4	16	11	13	7
Ensam mamma	10	7	12	13	2	6
Ensam pappa	3	4	15	10	12	6
Mamma + annan vuxen	6	6	13	14	7	8
Pappa + annan vuxen	7	6	17	9	40	3
Annan vuxen	5	13	19	11	14	-2
Ensam	9	13	20	18	11	5
<i>Sign. nivå</i>	***	*	***	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Med tanke på de tidigare presenterade resultaten är det inte speciellt förvånande att vi finner flest positiva bland de som bor med bägge föräldrar. I gymnasiet ger även de som har växelvis boende en nästan lika positiv bild, medan denna grupp i högstadiet inte är lika positiva. Minst positiv bild av chanserna i livet har de som bor med en ensamstående förälder och högstadiellevor som bor med mamma och annan vuxen.

Hur är då kopplingen till förtroende för föräldrar?

Tabell 13. Pessimister och optimister. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning, på fritiden oh i livet i som helhet efter förtroende för föräldrar, kön och stadium. Andel (%).

Pessimister, optimister	Pessimister		Optimister		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Ingen	10	12	14			
En	5	6	15	6	4	-6
Båda	3	3	19	11	10	5
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***14	16	11
<i>Gymnasiet</i>						
Ingen	9	10	11	10	2	0
En	4	6	17	13	13	7
Båda	2	2	24	15	22	13
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Ungdomar som angett att de har förtroende för bägge föräldrar ger den mest positiva bilden, de som inte har förtroende för någon förälder den minst positiva. I högstadiet är skillnaden mellan de som har förtroende för bägge föräldrar och de som endast har förtroende för en förälder ganska liten.

5.1.5 En sammanfattande bild

Resultaten visar mycket tydligt att ungdomar från olika familjetyper skiljer sig när det gäller hur de upplever sina chanser i skolan, på fritiden, i livet i sin helhet samt totalt sett. Den mest positiva föreställningen finner vi bland de som bor med båda föräldrarna. Närmast efter kommer de som har växelvis boende – med mindre skillnader i gymnasiet och något större i högstadiet. Grupper som har en mindre positiv bild – bland tjejer är denna många gånger negativ – är de som bor med en ensamstående mamma liksom de som bor med mamma och annan vuxen. Ibland – dock ej genomgående – upplever också ungdomar i andra familjesammansättning eller som i gymnasiet ensamma också en liknande mindre positiv situation.

Att det finns koppling till relationen/kontakten med föräldrarna förstärks också om vi ser till sambandet med förtroende för föräldrar. Ungdomar som angett att de har förtroende för bägge föräldrarna upplever i betydligt större utsträckning att de har bättre chanser än andra i samma ålder. Ofta finns de minst positiva bland de som inte ha förtroende för någon förälder.

De tidigare konstaterade köns- och åldersskillnaderna tycks i de flesta fall återkomma i alla de olika undergrupperna och därmed inte variera beroende på familjesituation.

5.2 Socioekonomisk bakgrund

I detta avsnitt studeras hur skillnaden ser ut när det gäller hur ungdomar i olika socioekonomiska grupper upplever sina chanser i skola, på fritiden och i livet i sin helhet. I avsnittet studeras även om det finns skillnader när det gäller andelen pessimister – de som tycker de har sämre chanser i alla de avseenden – och andelen optimister – större chanser i alla avseenden.

5.2.1 Skolan

Vi börjar med att se på sambandet med hur man upplever sina chanser i skolan.

Tabell 14. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter socioekonomisk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Hög	18	15	37	32	19	17
Ganska hög	16	18	34	27	18	9
Medel	19	21	27	23	8	2
Ganska låg	23	23	24	21	1	-2
Låg	29	31	24	15	-5	-16
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Hög	9	14	40	39	31	25
Ganska hög	13	16	35	30	22	14
Medel	15	19	29	27	14	3
Ganska låg	21	19	26	23	5	4
Låg	26	27	23	18	-3	-9
<i>Sign. nivå</i>	***	**	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar på en tydlig kontinuerlig koppling mellan socioekonomisk bakgrund och vilka chanser man upplever sig ha i skolan. Ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund bedömer sig ha större chanser i skolan. Notabelt är att de som har lägre socioekonomisk bakgrund – både bland killar och tjejer - i genomsnitt tycker sig ha sämre chanser än andra i samma ålder. I högstadiet tycks det vara så att ekonomisk bakgrund ger något större utslag bland tjejer, medan detta tycks inte gälla i gymnasiet.

5.2.2 Fritiden

Finns det också skillnader mellan ungdomar med olika socioekonomisk bakgrund när det gäller hur man upplever sina chanser på fritiden?

Tabell 15. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden efter socioekonomisk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser fritid	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Hög	7	11	55	39	48	28
Ganska hög	9	13	44	30	35	17
Medel	11	16	36	25	25	09
Ganska låg	15	22	34	23	19	1
Låg	23	28	34	22	11	-6
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Hög	5	10	52	41	47	31
Ganska hög	8	11	41	30	33	19
Medel	12	17	36	26	24	9
Ganska låg	20	23	29	18	9	-5
Låg	26	27	25	24	-1	-3
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Liksom när det gäller skolan finns ett direkt kontinuerligt samband mellan socioekonomisk bakgrund och hur ungdomar upplever sina chanser på fritiden. Ju högre socioekonomisk bakgrund desto mer positivt ser man på sina chanser. I högstadiet har socioekonomisk bakgrund ett likartat genomslag bland killar och tjejer medan det i gymnasiet får något starkare genomslag bland killar.

5.2.3 Livet i sin helhet

Frågan är hur socioekonomisk bakgrund kopplas till ungdomarnas upplevelse av sina chanser i livet i sin helhet.

Tabell 16. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter socioekonomisk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser livet	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Hög	9	10	48	35	39	25
Ganska hög	9	14	40	28	31	14
Medel	13	18	34	25	21	7
Ganska låg	18	25	31	25	13	0
Låg	25	34	28	19	3	-15
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Hög	5	8	54	43	49	35
Ganska hög	9	12	42	30	33	18
Medel	14	18	35	26	21	8
Ganska låg	23	25	26	18	3	-7
Låg	34	37	21	22	-13	-15
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Bilden skiljer sig inte från vad vi tidigare funnit - ju högre socioekonomisk bakgrund ungdomar har desto mer positivt ser man på sina chanser i livet. Jämför vi ytterlighetsgrupper är skillnaden något större i gymnasiet än i högstadiet, speciellt bland killar. Detta tyder på att socioekonomisk bakgrund har något större inverkan i gymnasiet speciellt bland killarna, vilket också innebär att könsskillnaderna varierar något mellan de olika socioekonomiska grupperna även om det i

samtliga fall gäller att killar har en mer positiv bild än tjejer. Könsskillnaderna är mindre i de lägsta socioekonomiska grupperna och nästen obefintliga i den allra lägsta.

5.2.4 Pessimister och optimister

Frågan är hur andelen pessimister – de som tycker sig ha en sämre chanser i både skola, på fritiden och i livet i sin helhet – och andelen positivist – de som tycker sig ha bättre chanser i alla dessa tre fall – skiljer sig mellan olika socioekonomiska grupper.

Tabell 17. Pessimister och optimister. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning, på fritiden och i livet i sin helhet efter socioekonomisk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Pessimist, optimist	Pessimist		Optimist		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Hög	3	3	26	17	23	14
Ganska hög	3	4	19	14	16	10
Medel	4	6	15	10	11	4
Ganska låg	7	8	15	11	8	3
Låg	11	12	14	8	3	-4
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		
<i>Gymnasiet</i>						
Hög	0	2	29	23	29	19
Ganska hög	3	3	21	15	18	12
Medel	4	5	18	12	14	7
Ganska låg	7	8	13	11	6	3
Låg	12	12	12	11	0	-1
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Med tanke på de tidigare resultaten är det knappast förvånande att det finns en stark koppling till socioekonomisk bakgrund. Andelen optimister är allt högre och andelen pessimister allt lägre ju högre socioekonomiska bakgrund ungdomarna har. I den lägsta socioekonomiska gruppen är andelen pessimister och optimister ungefär lika stor. Det finns tecken mot att socioekonomisk bakgrund ger större utslag bland killar i gymnasiet, medan den ger likartade genomslag bland killar och tjejer i de tre övriga fallen.

5.2.5 En sammanfattande bild

Sambanden med socioekonomisk bakgrund är mycket entydiga. Bland ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund är det fler som tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder i skolan, på fritiden och i livet. Vi får också fler optimister, d v s sådana som tycker de har bättre chanser i alla tre avseenden. I de lägre socioekonomiska grupperna gäller motsatsen och det är också här vi finner flest som tycker sig ha sämre chanser liksom flest pessimister. I huvudsak är könsskillnaderna likartade i alla de fem grupperna men det finns vissa tecken på att socioekonomisk bakgrund slår igenom något starkare i vissa fall. Starkast framträder detta bland högstadietjejer när det gäller skola och bland killar i gymnasiet för fritid, livet totalt och när det gäller andelen pessimister, optimister. Detta leder till att könsskillnaderna blir något större när det gäller bedömningen av chanserna i skolan bland högstadieeleverna med lägst socioekonomisk bakgrund. Tjejer i denna grupp tycker sig ha klart sämre chanser än vad som gäller i övrigt. Olika skillnader i könsskillnaderna i gymnasiet handlar främst om att killar med lägst socioekonomisk bakgrund inte har en lika positiv bild av sina chanser på fritiden i livet och totalt sett. I denna grupp är könsskillnaden ganska liten medan det i övriga grupper genomgående gäller att killar har en klart mer positiv syn på sina chanser än vad tjejerna har.

5.3 Svensk/utländsk bakgrund

Frågan är hur kopplingen till svensk/utländsk bakgrund ser ut. Med tanke på den starka kopplingen till socioekonomisk bakgrund och faktumet att fler bland ungdomarna med utländsk bakgrund har lägre socioekonomisk bakgrund förefaller det rimligt att vi finner mindre positiva föreställning kring chanserna bland de som har utländsk bakgrund.

5.3.1 Skolan

Vi börja med att undersöka hur det ser ut för chanser i skolan.

Tabell 18. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning efter svensk/utländsk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser skola/ Utbildning	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Svensk	17	19	31	25	14	6
Ganska svensk	19	21	29	24	10	3
Andra gen. invandrare	20	23	29	24	9	1
Första gen. invandrare	25	23	27	25	2	2
<i>Sign. nivå</i>	***	***	**	*		
<i>Gymnasiet</i>						
Svensk	13	16	33	30	20	14
Ganska svensk	17	19	30	24	13	5
Andra gen. invandrare	20	18	23	26	3	8
Första gen. invandrare	20	25	29	26	8	1
<i>Sign. nivå</i>	***	*	**	+		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar att det finns skillnader mellan ungdomar med svensk och utländsk bakgrund när det gäller hur man upplever sina chanser i skolan. Ungdomar med svensk bakgrund gör i genomsnitt en mer positiv bedömning än de som har utländsk bakgrund. Minst positiva är första generationens invandrare i högstadiet medan skillnaden mellan första och andra generationen är liten i gymnasiet. I de flesta fall är skillnaden mellan de som har svensk och de som har utländsk bakgrund ganska likartade men bland högstadietjejerna är dessa mindre. Här skiljer sig bedömningen klart mindre mellan de olika grupperna. Högstadietjejer med utländsk bakgrund tycker sig i genomsnitt ha nästan lika goda chanser som tjejer med svensk bakgrund. Detta leder också till att könsskillnaderna bland första generationens invandrare är ganska liten i högstadiet. I denna grupp tycker sig tjejerna ha lika stora chanser i skolan som killarna medan killar i alla andra grupper tycker sig ha bättre chanser.

5.3.2 Fritiden

Hur skiljer sig då ungdomar med svensk och utländsk bakgrund när det gäller bedömningen av sina chanser på fritiden?

Tabell 19. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden efter svensk/utländsk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser fritid	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Svensk	8	13	41	28	33	15
Ganska svensk	12	16	42	28	30	12
Andra gen. invandrare	14	21	38	26	24	5
Första gen. invandrare	18	24	36	27	8	3
<i>Sign. nivå</i>	***	***	**			
<i>Gymnasiet</i>						
Svensk	9	13	40	29	31	16
Ganska svensk	11	16	35	26	24	10
Andra gen. invandrare	15	21	32	22	17	1
Första gen. invandrare	18	28	35	27	17	-1
<i>Sign. nivå</i>	***	***	**	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Ungdomar med utländsk bakgrund är inte lika positiva när det gäller sina chanser på fritiden som ungdomar med svensk bakgrund. Detta gäller på bägge stadierna men skillnaden blir speciellt stor bland första generationens invandrarkillar i högstadiet medan de i övrigt är ungefär lika stora.

5.3.3 Livet i sin helhet

Hur är det då när det gäller hur ungdomar bedömer sina chanser för livet i sin helhet?

Tabell 20. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder i livet efter svensk/utländsk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Chanser livet	Sämre		Bättre		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Svensk	10	15	37	25	27	10
Ganska svensk	14	17	38	28	24	11
Andra gen. invandrare	15	23	38	28	23	5
Första gen. invandrare	19	25	33	30	14	5
<i>Sign. nivå</i>	***	***	**			
<i>Gymnasiet</i>						
Svensk	9	12	40	30	61	18
Ganska svensk	15	19	37	22	22	3
Andra gen. invandrare	23	25	30	24	7	-1
Första gen. invandrare	24	30	31	26	7	-4
<i>Sign. nivå</i>	***	***	***	*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Även här gäller att det finns en klar koppling till svensk/utländsk bakgrund. Ungdomar med svensk bakgrund ger den mest positiva bilden medan första generationens invandrare i högstadiet och både första och andra generationens invandrare i gymnasiet inte alls har en lika positiv bild. Jämför vi ytterlighetsgrupperna blir skillnaderna störst i gymnasiet, något mindre bland killar i högstadiet och minst bland högstadietjejerna – men även i detta senare fall är tjejer med utländsk bakgrund mindre positiva än tjejer med svensk bakgrund. Detta leder till att könsskillnaderna – även om killar genomgående har en mer positiv syn på sina chanser än tjejer – är något mindre bland första generationens invandrare i högstadiet och bland första och andra generationens invandrare i gymnasiet.

5.3.4 Pessimister och optimister

Vi går så till det mer sammanfattande måttet. Pessimisterna är de som genomgående, i alla de tre avseenden tycker sig ha sämre chanser än andra i samma ålder medan optimister är de som i samtliga fall tycker sig ha bättre chanser.

Tabell 21. Pessimister och optimister. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning, på fritiden oh i livet i son helhet efter svensk/utländsk bakgrund, kön och stadium. Andel (%).

Pessimist, optimist	Pessimist		Optimist		Bättre – sämre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>						
Svensk	3	4	17	11	14	7
Ganska svensk	5	4	18	11	13	7
Andra gen. invandrare	6	8	19	13	13	5
Första gen. invandrare	7	8	16	13	9	5
<i>Sign. nivå</i>	***	**	***	**		
<i>Gymnasiet</i>						
Svensk	2	3	20	14	18	11
Ganska svensk	5	6	17	12	12	6
Andra gen. invandrare	6	7	15	14	9	7
Första gen. invandrare	8	10	19	13	11	3
<i>Sign. nivå</i>	***		***			

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Ja bilden förändras inte heller om vi ser till den samlade bedömningen. Andelen optimister – större chanser både i skola, på fritid och i livet – är fler bland de som har svensk bakgrund medan andelen pessimister – mindre chanser i alla tre avseenden – är färre. Skillnaden mellan de som har svensk och de som har utländsk bakgrund tycks vara störst i gymnasiet och som minst bland högstadietjejerna. I denna senare grupp är andelen pessimister fler bland de som har utländsk bakgrund men detta kompenseras till viss del av att det här också finns något fler optimister bland dessa. Detta leder till att könsskillnaderna är något mindre bland första generationens invandrare i högstadiet, något som även gäller andra generationens invandrare i gymnasiet.

5.3.5 En sammanfattande bild

Genomgående gäller att ungdomar med svensk bakgrund i högre utsträckning än ungdomar med utländsk bakgrund tycker sig ha bättre chanser i skola, på fritiden och i livet i sin helhet. Skillnaderna varierar dock något. Bland tjejer i högstadiet är skillnaderna mindre när det gäller chanser i skolan och om vi ser till andelen som är pessimistiska/optimistiska, alltså hur många som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder för alla de tre alternativen. Detta innebär att tjejer med utländsk bakgrund här inte skiljer ut sig lika markant från tjejer med svenskt ursprung. Mot detta kan ställas att skillnaderna är speciellt stora bland killar i högstadiet när det gäller hur man upplever sina chanser på fritiden. Högstadietkillar med utländsk bakgrund tycker alltså i betydliga högre utsträckning att de inte har lika goda chanser på fritiden som killar med svensk bakgrund. Vid sidan av detta tycks det också finnas vissa åldersskillnader. Skillnaderna mellan de som har utländsk och de som har svensk bakgrund är större i gymnasiet än i högstadiet när det gäller hur man bedömer sina chanser i livet totalt. Samtidigt gäller även att skillnaderna här är något större om vi ser till pessimister/optimister än vad som gäller i högstadiet.

5.4 Typ av bostadsområde

Det är rimligt att utgå från att boendområdet har en inverkan på hur man upplever sina chanser jämfört med andra i samma ålder. Här kan finnas två perspektiv – å ena sidan kan ungdomar som bor i höginkomstområden vid jämförelse med andra i samma område känna sig underlägsna, något som gör att de bedömer sina chanser lågt. Å andra sidan kan man tänka sig att det sprids föreställning kring hur duktiga alla är i området, alternativt att alla i områden har en sämre situation, vilket mer övergripande kan inverka på hur de enskilda individerna bedömer sina chanser. Det är självklart inte möjligt att inom varje kommun göra en jämförelse mellan olika stadsdelar, dessutom skulle man behöva ha en detaljerad bild av stadsdelens socioekonomiska struktur. I en annan rapport har vi - med utgångspunkt från vissa kommuner studerat skillnader mellan låg- och höginkomstområden, där grupperna definierats utifrån stadsdelarnas (boendområdenas) socioekonomiska struktur. Detta har gjorts i Haninge, Helsingborg, Huddinge, Jönköping och Malmö. För att få en bild av vilka skillnader det kan finnas mellan olika typer av boendområden har resultat från dessa kommuner studerats. Vid sidan av de två ytterlighetsgrupper ingår i analyserna även en tredje grupp, nämligen de områden som varken kan betraktas som speciella låg- eller höginkomstområden. I detta fall presenteras resultat för de enskilda kommunerna separat.

5.4.1 Skolan

Vi börjar med att se på skillnaderna mellan olika typer av boendområden när det gäller hur man upplever sina chanser i skolan.

Tabell 22.a. Gymnasiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser skola/ Utbildning	Boend område socioekono- misk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Gymnasiet</i>	Hög						
Haninge, 2016	Hög	16	19	21	16	5	-3
	Mellan	21	20	26	22	5	2
	Låg	39	36	11	25	-28	-11
	Sign. nivå	*					
Helsingborg, 2018	Hög	12	13	49	38	37	25
	Mellan	18	15	35	32	17	17
	Låg	28	17	28	20	0	3
	Sign. nivå	*		**	*		
Huddinge, 2015	Hög	12	14	26	26	14	12
	Mellan	16	18	24	25	8	7
	Låg	9	13	27	28	18	15
	Sign. nivå	+					
Jönköping, 2018	Hög	15	13	32	28	117	15
	Mellan	11	17	34	23	23	4
	Låg	10	25	31	25	21	0
	Sign. nivå		+				
Jönköping, 2021	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	12	12	31	27	0	15
	Mellan	13	14	23	22	1	8
	Låg	18	21	19	17	3	-4
	Sign. nivå		+	*	+		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Tabell 22.b. Högstadiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder när det gäller skola/utbildning i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser skola/ Utbildning	Boendeområde socioekono- misk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>							
Eskilstuna, 2019	Hög	18	14	43	33	25	19
	Mellan	17	19	41	30	24	11
	Låg	21	25	49	35	28	10
	Sign. nivå		*				
Haninge, 2016	Hög	14	21	29	16	15	-13
	Mellan	25	27	28	22	3	-6
	Låg	25	19	37	32	12	13
	Sign. nivå	+			*5		
Helsingborg, 2018	Hög	18	22	27	24	9	2
	Mellan	27	22	25	24	-2	2
	Låg	26	25	30	26	4	1
	Sign. nivå	*					
Huddinge, 2015	Hög	20	24	33	19	13	-5
	Mellan	19	26	36	26	17	0
	Låg	21	29	33	25	12	-4
	Sign. nivå						
Jönköping, 2018	Hög	18	14	43	33	25	19
	Mellan	17	19	41	30	24	11
	Låg	22	25	49	35	27	10
	Sign. nivå		*				
Jönköping, 2021	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	13	13	30	22	17	9
	Mellan	18	19	26	24	8	5
	Låg	18	16	21	19	3	3
	Sign. nivå	+	+	*			

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Med tanke på att medelbetygen ofta är högre i höginkomstområdena och lägre i låginkomstområden verkar det rimligt att ungdomar i höginkomstområden i genomsnitt tycker sig ha bättre chanser i skolan medan de som bor i låginkomstområden i genomsnitt har en mindre positiv, kanske negativ bild av sina chanser i skolan. Resultaten från Malmö – både i högstadiet och gymnasiet – stämmer väl in i detta mönster. Ungdomarna i låginkomstområdena tycker dock i genomsnitt inte sina chanser som så mycket sämre, det som främst framträder är att ungdomarna i höginkomstområdena i mycket högre utsträckning tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder. Ett likartat mönster framträder även i Helsingborgs gymnasium och bland killar i Haninge och Helsingborgs högstudier och i Haninge gymnasium samt bland tjejer i Jönköping högstadium och gymnasium. Mot hypotesen står resultat bland tjejer i Haninge och Helsingborgs högstudier där de i låginkomstområden är mest positiva. I Huddinge högstadium och gymnasium tycks ungdomar i mellangruppen se minst positivt på sina chanser.

Antagandet om att ungdomar i höginkomstområdena har den mest positiva bilden av sina chanser i skolan får alltså visst stöd men tycks inte alltid gälla. Att tjejer i låginkomstområdena i Haninge högstadium och gymnasium tycker sig ha bättre chanser förstärker också bilden av att man inte skall se hypotesen som allmängiltig även om den stämmer i flera fall.

5.4.2 Fritiden

När det gäller frågan kring vilka chanser man tycker man har på fritiden är det inte lika lätt att formulera en hypotes med utgångspunkt från hur det ser ut i de olika typerna av bostadsområden.

Tabell 23.a. Högstadiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser på fritiden	Boendekområde socioekonomisk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet							
Eskilstuna, 2019	Hög	14	11	54	43	40	32
	Mellan	10	17	47	38	37	21
	Låg	16	24	51	41	35	17
	Sign. nivå		**				
Haninge, 2016	Hög	9	8	35	25	26	17
	Mellan	15	26	36	23	21	-3
	Låg	22	20	38	28	16	8
	Sign. nivå	*	*				
Helsingborg, 2018	Hög	5	17	31	21	26	4
	Mellan	15	20	30	23	15	3
	Låg	17	17	31	30	14	13
	Sign. nivå	***			+		
Huddinge, 2015	Hög	11	16	44	22	33	6
	Mellan	12	14	46	32	34	18
	Låg	15	23	39	22	24	-1
	Sign. nivå		*		*		
Jönköping, 2018	Hög	14	11	54	43	40	32
	Mellan	10	17	47	38	37	21
	Låg	16	24	51	41	35	17
	Sign. nivå		**				
Jönköping, 2021	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	9	16	40	28	31	12
	Mellan	13	16	41	32	28	16
	Låg	13	14	37	22	24	8
	Sign. nivå						

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Tabell 23.b. Gymnasiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder på fritiden i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser på fritiden	Boendeområde socioekonomisk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Gymnasiet</i>	Hög						
Haninge, 2016	Hög	10	21	34	25	24	4
	Mellan	14	15	40	27	36	12
	Låg	27	21	35	32	8	11
	Sign. nivå	*					
Helsingborg, 2018	Hög	11	9	41	27	30	18
	Mellan	15	15	32	23	17	8
	Låg	21	23	32	22	11	-1
	Sign. nivå	+	*				
Huddinge, 2015	Hög	11	12	23	42	12	30
	Mellan	11	15	35	25	24	10
	Låg	7	16	38	28	25	12
	Sign. nivå						
Jönköping, 2018	Hög	5	12	46	29	41	17
	Mellan	11	19	35	21	24	2
	Låg	21	25	38	28	17	3
	Sign. nivå	**	*				
Jönköping, 2021	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	10	12	39	36	29	24
	Mellan	17	21	31	23	14	2
	Låg	18	25	26	15	8	-10
	Sign. nivå		**	+	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Huvuddelen av resultaten pekar mot att ungdomar i höginkomstområden tycker sig ha bättre chanser på fritiden medan de som bor i låginkomstområden är något mindre positiva. Ibland är dock skillnaderna ganska begränsade. Det finns några fall som bryter detta mönster där chanserna upplevs som sämst i höginkomstområden eller som bäst i låginkomstområdena. Detta gäller i Huddinge både i högstadiet och gymnasiet samt bland tjejer i Haninge gymnasium.

5.4.3 Livet i sin helhet

Hur skiljer sig då upplevelsen av chanser i livet mellan olika typer av bostadsområden?

Tabell 24.a. Högstadiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder i livet i sin helhet i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Livet i sin helhet	Boendeområde socioekonomisk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>							
Eskilstuna, 2019	Hög	10	10	54	45	44	35
	Mellan	12	16	47	33	35	17
	Låg	14	23	50	35	36	12
	Sign. nivå		**		*		
Haninge, 2016	Hög	9	14	29	24	20	10
	Mellan	16	28	28	15	12	-13
	Låg	20	26	33	28	13	2
	Sign. nivå	+	*		*		
Helsingborg, 2018	Hög	8	17	29	23	21	6
	Mellan	17	21	30	19	13	-2
	Låg	19	24	32	24	13	0
	Sign. nivå	**					
Huddinge, 2015	Hög	10	15	37	19	27	4
	Mellan	13	21	34	29	21	8
	Låg	16	22	32	22	16	0
	Sign. nivå				*		
Jönköping, 2018	Hög	10	10	54	45	44	35
	Mellan	12	16	47	33	35	17
	Låg	14	23	50	35	36	12
	Sign. nivå		**		*		
Jönköping, 2018	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	9	15	46	31	37	16
	Mellan	13	18	39	37	26	9
	Låg	14	18	37	28	23	10
	Sign. nivå			*	+		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Tabell 24.b. Gymnasiet. Andel (%) som tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder i livet i sin helhet i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Livet i sin helhet	Boendeområde socioekonomisk karaktär	Sämre		Bättre		Bättre - Sämre	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Gymnasiet</i>							
Haninge, 2016	Hög	16	27	29	21	13	-6
	Mellan	18	28	33	21	15	3
	Låg	43	32	22	21	-21	-11
	Sign. nivå	***					
Helsingborg, 2018	Hög	15	5	46	37	31	32
	Mellan	16	19	34	29	18	10
	Låg	27	15	33	25	6	10
	Sign. nivå	*	**	+			
Huddinge, 2015	Hög	9	9	25	39	16	30
	Mellan	13	19	31	25	18	6
	Låg	9	17	37	32	31	15
	Sign. nivå			+	+		
Jönköping, 2018	Hög	8	12	43	37	35	25
	Mellan	9	15	38	21	29	6
	Låg	22	27	37	23	15	-4
	Sign. nivå	**	*		**		
Jönköping, 2018	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	12	16	49	45	37	29
	Mellan	21	24	33	28	12	4
	Låg	22	33	31	2	9	-12
	Sign. nivå	*	**	*	***		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Huvuddelen av resultaten följer det mönster som framträdde när det gällde chanser i skola och på fritiden. Ungdomar i höginkomstområden är mest positiva medan de som kommer från låginkomstområden har en mindre positiv uppfattning om sina chanser i livet. Här bör uppmärksammas de mycket låga skattningarna av chanserna i låginkomstområdena i Haninge gymnasium, speciellt bland killar, och bland gymnasietjejer i Malmö. Dessa grupper tycker i genomsnitt att de har sämre chanser i livet än andra i samma ålder.

I några fall bryts dock detta mönster. Bland gymnasietjejerna i Haninge och killarna i gymnasiet i Huddinge har de som bor i låginkomstområdena den mest positiva uppfattningen om sina chanser i livet.

5.4.4 Pessimister och optimister

Utifrån resultaten som presenterats ovan verkar det rimligt att anta att vi finner flest pessimister och minst andel optimister i låginkomstområdena medan motsatsen borde gälla i höginkomstområdena. I tabell 25 studerar vi detta närmare.

Tabell 25.a. Högstadiet. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder – pessimister respektive optimister - i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser skola/ Utbildning	Boendekområ- dets socioekono- miska karaktär	Pessimist		Optimist		Optimist - pessi- mist	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Högstadiet</i>							
Eskilstuna, 2019	Hög	6	3	33	20	27	17
	Mellan	3	5	25	16	22	11
	Låg	4	8	30	16	26	8
	Sign. nivå		+				
Haninge, 2016	Hög	3	4	17	9	14	5
	Mellan	4	12	15	9	11	-3
	Låg	11	7	18	16	7	9
	Sign. nivå	*	+				
Helsingborg, 2018	Hög	1	8	16	9	15	1
	Mellan	7	7	16	11	9	4
	Låg	9	9	18	15	9	6
	Sign. nivå	**					
Huddinge, 2015	Hög	4	5	19	9	15	4
	Mellan	6	7	20	16	14	9
	Låg	5	7	19	11	14	4
	Sign. nivå				*		
Jönköping, 2018	Hög	6	3	33	20	27	17
	Mellan	3	5	26	16	23	11
	Låg	4	8	30	16	26	8
	Sign. nivå		+				
Jönköping, 2018	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	3	4	16	11	13	7
	Mellan	4	6	19	16	15	10
	Låg	4	4	13	10	9	6
	Sign. nivå				*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Tabell 25.b. Gymnasiet. Tycker de har sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder – pessimister respektive optimister - i olika typer av bostadsområden efter kön, stadium och kommun/undersökningsår. Andel (%). (#).

Chanser skola/ Utbildning	Boendestads- socioekonomiska karaktär	Pessimist		Optimist		Optimist - pessimist	
		Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Gymnasiet</i>	Hög						
Haninge, 2016	Hög	3	9	17	11	14	2
	Mellan	8	5	18	11	10	6
	Låg	17	21	7	14	-10	-7
	Sign. nivå	*	*				
Helsingborg, 2018	Hög	7	3	32	20	25	17
	Mellan	7	4	19	16	12	12
	Låg	12	7	18	30	6	23
	Sign. nivå			*			
Huddinge, 2015	Hög	1	2	13	16	12	14
	Mellan	3	5	16	13	13	8
	Låg	1	6	15	18	14	12
	Sign. nivå						
Jönköping, 2018	Hög	0	0	20	11	20	11
	Mellan	3	4	20	8	17	4
	Låg	7	10	19	16	12	6
	Sign. nivå	**	**		+		
Jönköping, 2021	Hög						
	Mellan						
	Låg						
	Sign. nivå						
Malmö, 2019	Hög	6	5	20	23	14	18
	Mellan	6	6	16	12	10	6
	Låg	9	8	13	10	4	2
	Sign. nivå				**		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Speciella avvikelser har markerats med gult.

Framst framträder en bild som stämmer väl med det övergripande mönster som framträtt tidigare – ungdomar i höginkomstområden är mer optimistiska och/eller ungdomar i låginkomstområden mer pessimistiska. Både bland killar och tjejer i Huddinge högstadium och gymnasium är dock skillnaderna mellan de tre typerna av bostadsområden ganska små medan vi bland tjejer i Helsingborgs högstadium och gymnasium finner motsatta resultat, mest positiva är de som kommer från låginkomstområdena.

Ser vi till de olika kommunerna är det notabelt att ungdomar från Haninge gymnasium som bor i låginkomstområden i genomsnitt ger en pessimistisk bild av sina chanser i livet. Här är det klart fler som är pessimister än optimister.

5.4.5 En sammanfattande bild

Det dominerande mönstret är att ungdomar i höginkomstområdena har den mest positiva synen på sina chanser både i skola, på fritid och i livet i sin helhet. Mot detta skall ställas att de som bor i låginkomstområden i genomsnitt är något mer negativa än övriga ungdomar men skillnaderna är i många fall inte så stora. Allmänt tycks det vara så att ungdomar som bor i höginkomstområden i genomsnitt ofta ger en mer positiv bild av sina chanser, I vissa fall gäller dock att de ger en mer negativ bild av sina chanser. Det finns också fall där ungdomar i låginkomstområden är mest positiva. Detta gäller både för skola, på fritid och i livet samt totalt sett. När det gäller fritiden finns också fall där vi finner de minst positiva hos de som bor i höginkomstområden.

Sammantaget kan man dock tolka resultaten som att de ger stöd för hypotesen att ungdomar i höginkomstområden i högre utsträckning tycker sig ha bättre chanser än övriga ungdomar. När det gäller låginkomstområdena varierar resultaten avsevärt mera. I de flesta fall är de som bor i dessa mindre positiva men i några fall har vi här fler positiva än i övriga områden. Detta tycks gälla både för skola, fritid och livet. Resultaten tyder här på att det finns två grupper – där den ena mer dominerande har en klart mindre positiv bild när det gäller sina chanser. Parallellt med detta finns också en mindre grupp som ser mycket positivt på sina chanser.

Kapitel 6 Hur påverkar social bakgrund?

Resultaten från de ovan redovisade analyserna visar att det finns klara skillnader mellan ungdomar med olika social bakgrund när det gäller hur de upplever sina chanser i skola, på fritid och i livet. Det framträder genomgående skillnader kopplade till familjesituation – speciell till förtroende för föräldrar – socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund och i stor utsträckning även till typ av bostadsområde. Tyvärr kan vi inte från dessa analyser se hur dessa variabler direkt inverkar separat eftersom de är mer eller mindre starkt korrelerade med varandra. Som exempel på detta kan vi se till socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund. Ungdomar med utländsk bakgrund har i högre utsträckning även lägre socioekonomisk bakgrund. Detta innebär att en mer eller mindre del av de skillnader vi finner mellan ungdomar med utländsk och svensk bakgrund (eventuellt hela skillnaden) skulle kunna bero på dessa olikheter när det gäller socioekonomisk bakgrund. Alternativt kan det givetvis vara så att en stor del av de skillnader som finns mellan olika socioekonomiska grupper beror på att det är många fler ungdomar med utländsk bakgrund bland de som har låg socioekonomisk bakgrund.

För att få en mer renodlad bild av hur de olika bakgrundsvariablerna direkt inverkar på hur ungdomarna bedömer sina chanser har materialet analyserats med binär, logistisk regressionsanalys. En sådan analys ger en bild av hur de olika variablerna direkt, efter kontroll för inverkan från övriga variabler, inverkar. Som utfallsvariabler i dessa analyser används andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser än andra i samma ålder separat för skola, fritid och livet i sin helhet. Vid sidan av detta studeras även andelen pessimister och andel optimister, d v s de som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser i alla tre avseenden.

Som förklaringsvariabler används måtten på familjesituationen – i vilken typ av familj man bor och förtroende för föräldrar – samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund och kommundeltillhörighet. Detta senare innebär att vi till viss del kontrollerar för boendets sociala struktur, dock långtifrån fullständigt. En analys där man inom varje kommun även skulle kontrollera för stadsdel är omöjlig att genomföra och det är självklart inte möjligt att göra en klassificering av alla stadsdelar i de olika kommunerna utifrån deras sociala eller socioekonomiska struktur rent praktiskt. En sådan klassificering skulle troligen också bli ganska osäker. Förekomst av signifikanta skillnader mellan kommunerna presenteras men i övrigt redovisas inte uppgifter för de olika kommunerna för att inte överbelasta redovisningen. En mer detaljerad analys av dessa skillnader skulle också bli alltför krävande.

Resultaten från dessa analyser presenteras i form av Pseudo R^2 , signifikansnivåer och oddskvoter. Pseudo R^2 kan enligt Nagelkirke ses som en parallell till förklaringsgrad i linjär regressionsanalys och därmed tolkas som hur stor del av variationen i utfallsvariabeln som kan förklaras av sambanden med de medtagna variablerna¹⁹. Vissa forskare är tveksamma till Nagelkirkes åsikt att man kan dra parallella slutsatser till linjär regressionsanalys och utifrån deras kritik måste man dra slutsatsen att det inte är möjligt att direkt jämföra Pseudo R^2 från olika analyser, varför sådana jämförelse måste göras med stor försiktighet,

Oddskvoten anger hur vanligt det är att ungdomar inom en viss grupp i en variabel (t ex om vi ser till familjesammansättning de som bor växelvis) tycker sig ha sämre chanser i skolan än vad som gäller för basgruppen (de som bor med båda föräldrar). Detta värde har oddskvoten 1.00. En oddskvot över ett (1.00) innebär att det är fler bland de som bor växelvis som tycker att de

¹⁹ Nagelkirke, 1991.

har sämre chanser, en oddskvot under ett innebär att det är färre som tycker sig ha sämre chanser än ungdomar som tillhör basgruppen. Uppgifterna om signifikansnivå totalt och för de enskilda värdena anger om de skillnader som framkommer kan förklaras av slumpmässiga variationer eller ej. Vad som utgör basen i de olika fallen framgår av att detta värde har oddskvoten ett (1.00).

6.1 Chanser i skolan

Vi börjar med att studera hur ungdomarnas sociala bakgrund inverkar på hur de upplever sina chanser i skolan där vi dels studerar andelen som tycker sig ha sämre, dels andelen som tycker sig ha bättre chanser. I tabellerna 26 a-b presenteras resultaten för högstadiet respektive gymnasiet.

Tabell 26.a. Högstadiet. Chanser i skolan. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>	***	***	**	*
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växervis	1.25*	1.13	0.70***	0.81*
Ensam mamma	1.63***	1.44**	0.75*	0.92
Ensam pappa	1.86*	0.68	0.75	0.96
Ma + annan vuxen	1.89**	2.07***	0.71	0.53*
Pa – annan vuxen	0.54	1.47	0.89	0.60
Annan/andra vuxna	1.12	1.77	0.82	0.55
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	***	***
Ingen	2.85***	2.86***	0.66***	0.58***
En	1.56***	1.46***	0.75*	0.78**
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>		*	**	***
Hög	1.14	0.67*	1.42**	1.46**
Ganska hög	0.93	0.84*	1.22**	1.26**
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.05	1.02	0.95	0.91
Låg	1.24	1.29+	0.97	0.65*
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>				**
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.03	1.05	1.03	1.08
Andra gen. invandrare	1.18	1.12	1.11	1.23*
Första gen. invandrare	1.27*	1.03	1.09	1.41**
R^2	7.1	7.4	4.1	4.0

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 26.b. Gymnasiet. Chanser i skolan. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>		*		
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvís	1.32	1.23	0.86	0.88
Ensam mamma	1.52*	1.43*	1.02	0.93
Ensam pappa	0.59	1.29	0.73	0.61
Ma + annan vuxen	1.01	1.11	0.70	1.05
Pa – annan vuxen	1.11	2.58***	0.83	1.02
Ensam	1.02	2.00*	1.27	0.85
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	**	
Ingen	2.67***	2.58***	0.62**	0.72+
En	1.61*	1.53**	0.78	0.87
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>			**	*
Hög	0.68	0.62+	1.69**	1.70**
Ganska hög	0.96	0.81	1.32**	1.23+
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.10	0.81	0.98	0.88
Låg	1.22	0.99	0.74	0.67
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>				
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.24	1.11	0.95	0.81
Andra gen. invandrare	1.45*	1.12	0.74*	1.02
Första gen. invandrare	1.25	1.46*	1.07	1.16
R^2	6.0	6.3	5.1	4.0

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Ser vi till den övergripande bilden framträder ett flertal samband med alla variabler utom svensk/utländsk bakgrund. I det senare fallet finns endast ett signifikant samband – bland högstadietjejer när det gäller hur många som tycker sig ha bättre chanser i skolan än andra i samma ålder. Detta samband pekar på att tjejer med utländsk bakgrund i detta fall tycker sig ha bättre chanser än tjejer som har svensk bakgrund. Sammantaget visar detta att den mer negativa bild som tidigare framträdde i detta fall kan återföras till att tjejerna med utländsk bakgrund oftare har lägre socioekonomisk bakgrund. Kanske kan det också handla om skillnader kopplade till i vilka kommuner de bor.

Resultaten visar genomgående att det finns klara skillnader mellan olika kommuner både när det gäller andelen som skattar sina chanser som sämre och sina chanser som bättre vilket inte kan förklaras av (återföras till) enbart till sociodemografiska och socioekonomiska olikheter. För att förstå olikheter mellan kommunerna måste analyserna fördjupas.

Om vi ser till de tre övriga förklaringsvariablerna framträder i sju av de åtta fallen signifikanta samband med förtroende för föräldrar. Alla dessa samband ger likartade resultat – andelen som tycker sig ha bättre chanser i skolan är lägre bland ungdomar som inte har förtroende för bägge

föräldrar och andelen som tycker sig ha sämre chanser är högre. Föräldrarnas betydelse förstärks om vi ser till sambanden med familjesammansättning. I de flesta fall är andelen som tycker sig ha sämre chanser lägst och andelen som tycker sig ha bättre chanser högst bland de som bor med bägge föräldrar. Däremot är det svårare att se någon entydig skillnad mellan övriga grupper. Det tycks alltså inte vara så att ungdomar som bor med en ensam förälder eller en förälder med ny partner skiljer ut sig mer systematiskt.

Socioekonomisk bakgrund påverkar främst hur många som tycker sig ha bättre chanser i skolan. Ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund tycker i högre utsträckning att de har bättre chanser i skolan – alltså även efter kontroll för övriga bakgrundsvariabler och vilken kommun man bor i – att de har bättre chanser i skolan än andra i samma ålder. Endast i ett fall – bland högstadietjejer – framkommer ett signifikant samband för andelen som tycker sig ha sämre chanser. Detta samband visar att de som kommer från högre socioekonomiska grupper i lägre utsträckning tycker sig ha sämre chanser och stöder alltså de tidigare resultaten.

6.2 Chanser på fritiden

Frågan är då hur ungdomarnas sociala bakgrund inverkar på hur det upplever sina chanser på fritiden. I tabellerna 27.a (högstadiet) och 27.b (gymnasiet) presenteras resultaten från de binära logistiska regressionsanalyserna.

Tabell 27.a. Högstadiet. Chanser på fritiden. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>		+	*	
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växkelvis	1.24+	1.22*	0.79**	0.77**
Ensam mamma	1.13	1.31*	0.92	0.92
Ensam pappa	1.04	1.71*	1.05	1.29
Ma + annan vuxen	0.88	1.59*	0.77	1.06
Pa – annan vuxen	1.47	1.27	0.42*	0.66
Annan/andra vuxna	1.10	1.04	0.94	0.96
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	***	***
Ingen	2.67***	2.97***	0.79*	0.64***
En	1.78***	1.72***	0.66***	0.71***
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>	*	*	***	***
Hög	0.80	0.78	1.95***	1.72***
Ganska hög	0.90	0.84*	1.20**	1.26***
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.15	1.16	1.00	0.93
Låg	1.68	1.30	0.99	0.89
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	***	***	+	+
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.28*	1.08	1.21*	1.06
Andra gen. invandrare	1.63***	1.46***	1.12	1.16
Första gen. invandrare	1.86***	1.48**	1.08	1.29*
R^2	6.9	8.2	5.4	4.1

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 27.b. Gymnasiet. Chanser på fritiden. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>	*			
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	0.97	1.01	0.85	0,96
Ensam mamma	1.56*	0.83	0.98	1,31
Ensam pappa	0.45	0.57	1.06	1,12
Ma + annan vuxen	1.30	0.95	0.77	1,18
Pa – annan vuxen	2.02*	2.06+	0.86	0,82
Annan/andra vuxna	0.83	1.71	1.40	1,81+
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	*	*
Ingen	2.62***	2.51***	0.66**	0,61**
En	1.44+	1.67**	0.88	0,69*
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>	**	*	***	***
Hög	0.53*	0.60+	1.83***	1,84**
Ganska hög	0.72+	0.69**	1.17+	1,18
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.46*	1.19	0.76+	0,65*
Låg	1.82*	1.25	0.59+	0,82
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>		***		
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.17	1.23	0.89	0,89
Andra gen. invandrare	1.36	1.63**	0.90	0,83
Första gen. invandrare	1.40+	2.17***	1.00	1,19
R^2	8.0	7.0	4.5	3.7

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Ser vi allmänt till förekomsten av signifikanta samband framträder sådana genomgående när det gäller förtroende för föräldrar, socioekonomisk bakgrund och kommun. Alla dessa faktorer har alltså en klar, egen inverkan på om ungdomarna tycker sig ha sämre eller bättre chanser på fritiden. För svensk/utländsk bakgrund framträder sådana i ungefär hälften av fallen och dessa pekar i första hand på att utländsk bakgrund inverkar på hur många som tycker sig ha sämre chanser. Familjesammansättning tycks ha mindre påverkan och då en sådan framträder är det i första hand bland killar.

Sambanden med familjesammansättningen pekar på att killar i gymnasiet som bor med bägge föräldrar i mindre utsträckning tycker sig sämre chanser på fritiden än andra. Däremot är det inte vara fler bland dessa som tycker ha bättre chanser. Något tydlig skillnad mellan andra familjetyper framträder knappast i något av fallen,

Sambandet med förtroende för föräldrar pekar mycket tydligt på att relationen till föräldrarna starkt kopplas samman med hur man upplever sina chanser på fritiden. Ungdomar som angett att de har förtroende för bägge föräldrar anger i lägre utsträckning att de har sämre chanser och oftare att de har bättre chanser. Det finns också tecken på att de som inte har förtroende för någon förälder är minst positiva, speciellt är andelen som tycker sig ha sämre chanser extra hög.

Sambanden med socioekonomisk bakgrund är mycket entydigt. Även efter kontroll för social bakgrund i övrigt (speciellt svensk/utländsk bakgrund) och vilken kommun man bor i gäller att ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund oftare tycker sig ha sämre chanser, mindre ofta att de har bättre chanser än de som har högre socioekonomisk bakgrund.

Samband med svensk/utländsk bakgrund framträder i första hand när det gäller andelen som tycker sig ha sämre chanser på fritiden än andra i samma ålder. I högstadiet och bland tjejerna i gymnasiet är det fler bland de som har utländsk bakgrund som tycker sig sämre chanser än de som har svensk bakgrund. Även om resultaten bland killarna i gymnasiet inte är signifikanta pekar dessa i samma riktning. Utländsk bakgrund har alltså en inverkan som inte kan förklaras av att det är fler bland dessa som har låg socioekonomisk bakgrund och leder i sig själv till att fler som tycker sig ha sämre chanser på fritiden.

De genomgående signifikanta sambanden med kommun visar på att det finns skillnader mellan hur ungdomar bedömer sina chanser på fritiden jämfört med andra i samma ålder som inte kan förklaras av sociodemografiska och socioekonomiska olikheter. Här skulle ju en tänkbar förklaring kunna vara att utbudet av och tillgängligheter till olika fritidsaktiviteter skiljer sig mellan olika kommuner.

6.3 Chanser i livet

Frågan är då vad som främst inverkar på hur ungdomar bedömer sina chanser i livet.

Tabell 28.a. Högstadiet. Chanser i livet. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>	***	***	*	+
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växkelvis	1.32*	1.47***	0.78**	0.76**
Ensam mamma	1.77***	1.64***	0.86	0.83
Ensam pappa	1.74*	2.08**	0.93	0.75
Ma + annan vuxen	1.76*	1.68**	0.93	0.92
Pa – annan vuxen	1.70	1.35	0.50*	0.46
Annan/andra vuxna	2.93*	1.72	0.71	0.44
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	**	***
Ingen	3.29***	3.76***	0.72**	0.53***
En	1.87***	1.65***	0.86	0.75**
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>	*	***	***	***
Hög	0.88	0.61**	1.82**	1.74***
Ganska hög	0.82+	0.87+	1.20**	1.24**
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.17	1.24*	0.87	0.94
Låg	1.40*	1.60**	0.77	0.68*
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	**	**		**
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.29*	0.93	1.14+	1.23**
Andra gen. invandrare	1.44**	1.40**	1.12	1.22*
Första gen. invandrare	1.35*	1.29*	1.04	1.47***
R^2	9.3	11.4	4.0	4.8

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Tabell 28.b. Gymnasiet. Chanser i livet. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>	**			
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	1.02	1.44*	1.06	0.71*
Ensam mamma	1.69**	0.92	0.72+	0.90
Ensam pappa	0.71	1.66	0.78	0.66
Ma + annan vuxen	1.61+	1.35	0.81	0.72
Pa – annan vuxen	3.19**	1.92	0.53	0.81
Annan/andra vuxna	0.71	1.70	1.03	1.23
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	**	***
Ingen	3.78***	3.54***	0.57***	0.47***
En	1.87**	1.61**	0.75+	0.71*
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>	**	***	***	***
Hög	0.46*	0.43**	2.02***	2.02***
Ganska hög	0.73*	0.62**	1.28**	1.22+
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.25	1.19	0.76+	0.67*
Låg	1.68+	1.84+	0.59+	0.84
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	***	***		
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.74**	1.56**	0.95	0.75*
Andra gen. invandrare	2.59***	2.21***	0.89	0.90
Första gen. invandrare	2.09***	2.16**	1.06	1.19
R^2	15.6	12.3	7.3	5.3

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Sambandsmönstret är i stort sett likartat det som framträdde när det gäller skolan och fritiden. Genomgående har förtroende för föräldrar, socioekonomisk bakgrund och kommun direkt inverkan på hur många ungdomar som tycker sig ha sämre chanser i livet, liksom hur många som tycker sig ha bättre chanser. Även familjesammansättning och svensk/utländsk bakgrund inverkar men här tycks det främst handla om hur många som tycker sig ha sämre chanser.

Om vi ser till förtroende för föräldrar gäller generellt att ungdomar som har förtroende till bägge föräldrarna i lägre utsträckning tycker sig ha sämre chanser, i högre utsträckning att de har bättre chanser än andra i samma ålder. Speciellt negativ är bilden bland de som inte har förtroende för någon förälder. I högstadiet förstärks bilden av föräldrarnas betydelse av att vi vid sidan av detta även har en direkt inverkan från familjesammansättning. Här gäller att de som bor med bägge föräldrarna i lägre utsträckning tycker sig ha sämre, i högre utsträckning att de har bättre chanser än vad som kan förklaras av eventuella olikheter i social bakgrund i övrigt. I gymnasiet är sambanden svagare men pekar dock i samma riktning.

Sambanden med socioekonomisk bakgrund är också mycket entydiga. Ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund bedömer oftare sina chanser i livet som sämre, mindre ofta som bättre. För ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund gäller motsatsen.

Som redan påpekats tycks svensk/utländsk bakgrund främst inverka på hur många som tycker sig ha sämre chanser i livet. Utländsk bakgrund i sig själv – även när hänsyn tagits till social bakgrund i övrigt – leder till att fler tycker sig ha sämre chanser. Någon entydig skillnad framträder inte mellan andra och första generationens invandrare. Däremot tycks utländsk bakgrund i sig själv inte leda till att det är färre som tycker sig ha bättre chanser. Bland högstadietjejerna pekar resultaten snarare i motsatt riktning – det är fler bland tjejerna med utländsk bakgrund som tycker att de har bättre chanser än bland tjejer med svensk bakgrund när vi tagit hänsyn till olikheter i övrigt.

Liksom i de övriga fallen finns tydliga skillnader mellan kommuner som inte kan återföras till skillnader när det gäller den sociodemografiska och den socioekonomiska strukturen. Ungdomar med likartad social bakgrund upplever sig ha olika chanser i livet beroende på i vilken kommun de bor.

6.4 Pessimister/optimister

Som vi tidigare påpekat har grupperna pessimister och optimister bildats för att undersöka mer extrema grupper. Pessimister innefattar de ungdomar som tycker sig ha sämre chanser både i skola, på fritiden och i livet, medan optimister är de som tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder i alla dessa tre avseenden.

Tabell 29.a. Högstadiet. Chan7ser i skolan, på fritid och i livet. Pessimister respektive optimister. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Pessimister		Optimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>			**	+
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	1.09	1.35	0.66***	0.67**
Ensam mamma	1.56*	1.47	0.71*	1.16
Ensam pappa	1.15	0.90	0.76	1.49
Ma + annan vuxen	0.97	1.47	0.87	0.75
Pa – annan vuxen	0.27	0.90	0.53	0.63
Annan/andra vuxna	1.02	0.89	0.34+	1.21
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	**	***
Ingen	3.78***	3.68***	0.70**	0.44***
En	1.81**	1.79***	0.69**	0.67**
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>	*	+	***	***
Hög	1.00	0.65	1.87***	1.70**
Ganska hög	0.89	0.89	1.23*	1.42***
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.51*	1.16	1.07	1.00
Låg	1.78*	1.63*	1.00	0.70
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	*	**	**	***
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	1.46*	0.76	1.21+	1.11
Andra gen. invandrare	1.71**	1.49*	1.43**	1.57***
Första gen. invandrare	1.64*	1.22	1.27*	1.64***
R^2	9.9	8.8	3.8	4.4

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Tabell 29.b. Gymnasiet. Chanser i skolan, på fritid och i livet. Pessimister respektive optimister. Inverkan från olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Pessimister		Optimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Familjetyp (bor med)</i>				
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvís	0.75	1.09	0.75*	0.77
Ensam mamma	1.83*	1.22	0.76	10.5
Ensam pappa	0.63	0.64	0.82	0.87
Ma + annan vuxen	1.21	1.16	0.77	1.10
Pa – annan vuxen	2.20	1.12	0.91	0.70
Annan/andra vuxna	0.95	3.35*	1.30	2.35*
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	**	***	
Ingen	4.10***	3.04**	0.48***	0.63+
En	1.80+	2.02*	0.76	0.88
Båda	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>			**	*
Hög	0.00	0.63	1.77**	1.96**
Ganska hög	0.93	0.63+	1.19	1.19
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska låg	1.14	1.10	0.79	0.86
Låg	1.34	1.39	0.75	0.87
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	**	**		
Svensk	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska stark svensk	2.19**	1.89*	0.94	0.89
Andra gen. invandrare	1.93*	2.01*	0.93	1.26
Första gen. invandrare	2.05*	2.40**	1.36+	1.31
R^2	16.8	9.5	4.2	3.5

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Sambandsmönstret påminner i stor utsträckning om det som framträtt tidigare. Även om vi ser till dessa mer extrema grupper – pessimister och optimister – får social bakgrund en lika stark inverkan. Flest signifikanta samband framträder med förtroende för föräldrar och kommun. Nästan lika många framträder även med socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund. Däremot tycks familjesammansättning ha en mer begränsad inverkan.

För förtroende för föräldrar gäller att ungdomar som har förtroende för bägge föräldrar innefattar färre pessimistlar och fler optimistlar. Resultaten tyder på att vi finner den mest negativa bilden bland de som inte har förtroende för någon förälder. Detta gäller även bland gymnasi-
etjejer där sambandet endast är signifikant när det gäller optimister.

Ser vi till svensk/utländsk bakgrund framträder mycket tydligt att utländsk bakgrund leder till en ökning av andelen pessimister som är högre än vad som kan förklaras av deras i genomsnitt lägre socioekonomiska bakgrund. När det gäller inverkan på andelen optimister visar resultaten i högstadiet att de som har utländsk bakgrund även oftare – när hänsyn tagits till social bakgrund i övrigt – mot detta även har en högre andel optimister än de som har svensk bakgrund. Resultaten från gymnasiet – som inte är signifikant – motsäger inte detta men är inte lika framträdande. Utländsk bakgrund har alltså en dubbelriktad påverkan – dels leder den till en ökning av

andelen pessimister men samtidigt finner vi bland ungdomar med utländsk bakgrund även fler optimister.

När det gäller socioekonomisk bakgrund framträder endast ett signifikant samband när det gäller andelen pessimister, nämligen bland killar i högstadiet. Bland dessa är andelen pessimister klart högre än vad som kan förklaras av social bakgrund i övrigt. Resultaten för högstadietjerna – där det finns tendens till samband – pekar i samma riktning. Ser vi till andelen optimister är bilden mycket entydig – ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund är oftare optimister.

Liksom i övriga fall framträder tydliga samband med kommun för högstadiet medan dessa är något svagare i gymnasiet. Sammantaget visar dessa på skillnader mellan kommunerna – något tveksamt för killar i gymnasiet – som inte kan återföras, förklaras av olikheter när det gäller den sociodemografiska och socioekonomiska strukturen i kommunen.

6.5 Sammanfattning

Ser vi till de samlade resultaten kan vi notera att hur ungdomarna upplever sina chanser i skola, på fritid och i livet genomgående starkt påverkas av förtroende för föräldrar och socioekonomisk bakgrund samt att det finns tydliga skillnader mellan kommuner som inte kan förklaras av olikheter i den sociala strukturen. Ungdomar som inte har förtroende till bägge föräldrar tycker sig genomgående ha sämre chanser både i skola, på fritid och i livet totalt. I vissa fall, speciellt bland killar, förstärks bilden av föräldrarnas roll även av att det framträder signifikanta, fristående samband med familjesammansättning. I dessa fall gäller att ungdomar som bor med bägge föräldrar har en mer positiv syn än de som bor i andra familjesammansättningar.

Även sambanden med socioekonomisk bakgrund är mycket entydiga. Bland ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund är det fler som tycker sig ha sämre och färre som tycker sig ha bättre chanser. Detta gäller både skola, fritid, livet och för den samlade bilden.

De direkta skillnaderna mellan kommuner pekar på att det finns olikheter som inte kan förklaras med olikheter i sociodemografisk och socioekonomisk struktur. Även om det finns tecken på att ungdomar i höginkomstkommuner många gånger tycker sig ha bättre chanser bryts i flera fall detta mönster. Speciella analyser av skillnader mellan låg- och höginkomstområden i ett urval av kommunerna ger en likartad bild. I många fall är ungdomar som bor i höginkomstområden mest positiva men detta gäller inte alltid. Här kan man fråga sig om det finns speciella insatser i vissa av kommunerna med svag social struktur alternativt i låginkomstområdena som gör att ungdomarna får en mer positiv bild av sina chanser

När det gäller inverkan av svensk/utländsk bakgrund – efter kontroll för inverkan från de övriga variablerna – är bilden mer blandad. För det första skall vi dock notera att vi har fler bland de med utländsk bakgrund som tycker sig ha sämre chanser i alla avseenden. Vi har här en grupp som säkert är speciellt utsatta, vid sidan av deras utländska bakgrund gäller troligen i många fall att de har låg socioekonomisk bakgrund och kanske även att de bor i låginkomstområden. Ser däremot hur många det är som tycker att de har bättre chanser skiljer sig gruppen med utländsk bakgrund inte ut sig alls på samma sätt, ibland gäller t o m att vi här finner fler som tycker sig ha bättre chanser än bland de som har svensk bakgrund, speciellt när det gäller skolan och för andelen optimister. Bland ungdomar med utländsk bakgrund finns alltså en grupp, kanske främst bland tjejer, som inte delar den negativa bilden av att man har sämre chanser.

Kapitel 7 Hur påverkar skolsituationen?

Speciellt om vi ser till hur ungdomar bedömer sina chanser i skolan verkar det rimligt att anta att skolsituationen har en direkt inverkan. Med utgångspunkt från detta har vi – utifrån de frågor som finns med i enkäterna – studerat de direkta sambanden med förtroende för lärare, hur man trivs i skola, medelbetyg i högstadiet och typ av gymnasielinje i gymnasiet samt i högstadiet förekomst av skolk. Först studeras sambanden med förtroende för lärare och hur man trivs i skola eftersom dessa frågor finns med i alla enkäter, därefter behandlas medelbetyg och förekomst av skolk i högstadiet samt typ av gymnasielinje i gymnasiet då dessa frågor inte finns med i alla enkäter. Även om skolsituationen främst torde inverka på hur ungdomarna bedömer sina chanser i skolan studeras även hur den inverkar i de övriga fallen eftersom skolsituationen mycket väl kan inverka på ungdomarnas bedömning även för dessa fall.

För att studera skolsituationens direkta inverkan kontrolleras för social bakgrund och i vilken kommun man bor. Därför görs analyserna med hjälp av binär, logistisk regressionsanalys. I tabellerna redovisas resultat för de olika måtten på skolsituationen i form av oddskvoter med signifikansnivåer. Notera att detta innebär att sambanden studeras efter kontroll för social bakgrund

7.1 Chanser i skolan

Vi börjar med undersöka hur förtroende för lärare och hur ungdomarna trivs i skolan påverkar hur ungdomar ser på sina chanser i skolan. Resultaten från de logistiska regressionsanalyserna – oddskvoter och signifikansnivåer – presenteras i tabell 30 uppdelat efter stadium och kön.

Tabell 30. Chanser i skolan. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Förtroende för lärare</i>	***	**		**
Nej	1.42	1.31	0.89	0.83
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Trivs i skolan</i>	***	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	1.48***	1.12	0.53***	0.58***
Varken bra eller dåligt	2.97***	2.03***	0.33***	0.42***
Dåligt	6.21***	2.72***	0.34***	0.33***
Mycket dåligt	6.07***	6.56***	0.33***	0.26***
Gymnasiet				
<i>Förtroende för lärare</i>	+			**
Nej	1.26	1.18	0.93	0.75
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Trivs i skolan</i>	***	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	2.61**	1.82**	0.47***	0.54***
Varken bra eller dåligt	4.52***	3.32***	0.30***	0.25***
Dåligt	8.85***	6.55***	0.20***	0.14***
Mycket dåligt	7.34***	15.9***	0.17***	0.15***

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Resultaten visar mycket entydigt på en direkt koppling mellan hur man trivs i skolan och hur man upplever sina chanser. Gruppen som uppger att de trivs mycket bra har den mest positiva bilden och redan bland de som endast trivs ganska bra är bilden mindre positiv. När det gäller inverkan av förtroende för lärare är bilden inte lika entydig. Bland högstadieeleverna finns dock klara tecken på att de som inte har förtroende för lärare i högre utsträckning tycker sig ha sämre chanser i skolan. Skillnaderna är mindre i gymnasiet men motsäger inte detta. När det gäller hur många som tycker sig ha bättre chanser tycks förtroende för lärare främst inverka bland tjejer medan sambanden är svagare bland killar. Tjejer som inte har förtroende för lärare uppger oftare – även efter kontroll för social bakgrund – att de har sämre chanser i skolan.

Frågan är då hur medelbetyg och skolk i högstadiet samt typ av gymnasielinje i gymnasiet inverkar på hur ungdomarna upplever sina chanser i skolan. Resultaten som presenteras nedan är de som uppkommer efter kontroll för social bakgrund och de tidigare beskrivningarna av skolsituationen.

Tabell 31. Högstadiet. Chanser i skolan. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Medelbetyg	***	***	***	***
Högt	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska högt	0.99	1.71**	0.65***	0.47***
Medel	1.79**	2.72***	0.34***	0.34***
Ganska lågt	2.52***	4.96***	0.26***	0.26***
Lågt	4.78***	8.51***	0.13***	0.20***
Skolk	**	+		
Aldrig	1.00	1.00	1.00	1.00
Enstaka timmar	1.34*	1.13	1.05	0.96
1-2 dagar i månaden	1.09	1.30+	1.12	0.87
En gång i veckan	1.69**	1.60**	0.77	0.97
Flera gånger i veckan	2.08*	0.96	0.99	1.17
Gymnasiet				
Gymnasieprogram			*	
Yrkesinriktat	1.22	1.12	0.76	0.83
Studieinriktat	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Om vi ser till medelbetyg i högstadiet finns en stark fristående koppling till hur ungdomar upplever sina chanser i skolan. Detta är kanske inte så förvånande men det är intressant att det slår igenom så starkt och att sambandet är så kontinuerligt. Redan de som har näst bäst betyg tycker sig ha mindre chanser är de som har de högsta. Sambanden med förekomst av skolk framträder främst när det gäller hur många som tycker sig ha sämre chanser i skolan. Ungdomar som skolkar – speciellt killar – uppger i högre utsträckning att de har sämre chanser. Det finns också tecken att det är bland de som skolkat mycket som vi finner högst andel som tycker sig ha sämre chanser.

Däremot tycks skillnaden mellan studie- och yrkesinriktade linjer vara ganska begränsad efter kontroll för olikheter i social bakgrund. Bland killarna tycks det dock vara så att de som går på yrkesinriktade program i lägre utsträckning tycker sig ha bättre chanser i skolan än andra i samma ålder.

7.2 Chanser på fritiden

Det är inte uppenbart att skolsituationen skulle ha en direkt inverkan när det gäller hur ungdomar upplever sina chanser på fritiden men med tanke på att skol- och fritidssituationen långt ifrån är fristående från varandra utan många gånger kopplas samman är det mycket tänkbart att skolsituationen även inverkar på hur ungdomarna sina chanser på fritiden. Resultaten från analyserna med förtroende för lärare och trivsel i skolan redovisas i tabell 32.

Tabell 32. Chanser på fritiden Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Förtroende för lärare	+			
Nej	1.21	0.91	0.98	0,90
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Trivs i skolan	***	**	***	**
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	1.27	0.78+	0.70***	0,76***
Varken bra eller dåligt	1.71**	1.05	0.70***	0,71***
Dåligt	2.38***	1.26	1.77+	0,68*
Mycket dåligt	2.14***	1.36	1.04	0,82
Gymnasiet				
Förtroende för lärare			+	
Nej	1.11	0.84	1.19	0.92
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Trivs i skolan			*	*
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	0.82	0.95	0.863	0.87
Varken bra eller dåligt	1.10	1.11	0.73*	0.75+
Dåligt	0.58	1.36	1.23	0.77
Mycket dåligt	1.18	1.24	0.86	1.89*

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Det är klart uppenbart att skolsituationen har en klar direkt inverkan på hur ungdomar upplever sina chanser på fritiden. Tydligast framträder en direkt koppling till hur man trivs i skolan, där vi bland killarna i högstadiet finner en mycket tydlig koppling, ju sämre dessa trivs i skolan desto fler tycker de har sämre chanser på fritiden. Till viss del ett liknande, dock avsevärt svagare, samband finns även bland tjejerna. Även i gymnasiet framträder ett motsvarande samband, de som trivs mindre bra i skolan tycker i mindre utsträckning att de har bättre chanser på fritiden än andra i samma ålder.

Kopplingen till förtroende för lärare är svag men det finns vissa indikation på att killar i högstadiet som inte har förtroende för lärare något oftare tycker att de har sämre chanser på fritiden.

Frågan är då om medelbetyg och skolk i högstadiet samt typ av gymnasielinje direkt inverkar på hur ungdomarna upplever sina chanser på fritiden.

Tabell 33. Chanser på fritiden Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Medelbetyg			**	
Högt	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska högt	0.70	0.93	0.87	0.81+
Medel	1.14	0.79	0.72**	0.99
Ganska lågt	0.81	0.89	0.70**	0.84
Lågt	0.99	0.80	0.66**	0.91
Skolk		**		+
Aldrig	1.00	1.00	1.00	1.00
Enstaka timmar	1.31	1.59***	1.15	0.98
1-2 dagar i månaden	1.12	1.43*	1.08+	1.04
En gång i veckan	1.07	1.33	1.03	1.35+
Flera gånger i veckan	2.09*	1.85*	1.17	1.54+
Gymnasiet				
Gymnasieprogram	**			
Yrkesinriktat	0.60	0.95	1.02	1.15
Studieinriktat	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Bland killarna i högstadiet finns en direkt koppling mellan medelbetyg och hur dessa upplever sina chanser på fritiden. Killar med lägre medelbetyg tycker i mindre utsträckning att de har bättre chanser än andra i samma ålder. I övrigt tycks sambanden vara svaga. Bland tjejer finns däremot en koppling till förekomst av skolk. De som inte skolkat tycker i mindre utsträckning att de har sämre chanser.

I gymnasiet framträder bland killar en klar, direkt skillnad mellan de som går på yrkes- och de som går på studieinriktade program. Killar som går på yrkesinriktade program tycker i lägre utsträckning att de har sämre chanser på fritiden än andra i samma ålder

7.3 Chanser i livet

Hur inverkar då skolsituationen på hur ungdomar ser på sina chanser i livet totalt sett? Liksom tidigare börjar vi med att studera samband med förtroende för lärare och trivsel med skolan.

Tabell 34. Chanser i livet. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Förtroende för lärare</i>				*
Nej	0.99	1.09	1.01	0.87
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Trivs i skolan</i>	***	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	1.50*	1.05	0.59***	0.62***
Varken bra eller dåligt	2.87***	1.54**	0.49***	0.48***
Dåligt	4.31***	2.07***	0.48***	0.38***
Mycket dåligt	4.20***	1.86***	0.58**	0.30***
Gymnasiet				
<i>Förtroende för lärare</i>				
Nej	1.17	0.87	1.10	0.98
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Trivs i skolan</i>	**	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	1.62*	1.53*	0.62***	0.63***
Varken bra eller dåligt	2.09**	2.14***	0.46***	0.40***
Dåligt	2.45***	4.41***	0.52**	0.27***
Mycket dåligt	2.75***	2.98***	0.35***	0.65

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Hur ungdomar trivs i skolan inverkar starkt – fristående från social bakgrund – på hur de ser på sina chanser i livet. Detta slår igenom både om vi ser till hur många som tycker sig ha sämre och hur många som tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder. Mest positiva är de som uppger att de trivs mycket bra i skolan. Därefter blir man allt mindre positiv ju sämre man trivs. De som anger att de trivs dåligt uppger i mycket större utsträckning att de har sämre och i mycket mindre utsträckning att de har bättre chanser.

Däremot tycks förtroende för lärare ha en begränsad inverkan. Det signifikanta samband som framkommer pekar mot att högstadietjejer som inte har förtroende för lärare i något större utsträckning tycker sig ha sämre chanser i livet.

Hur inverkar då medelbetyg och i skolk i högstadiet samt typ av gymnasielinje i gymnasiet? Vi studerar detta närmare i tabell 35.

Tabell 35. Chanser i livet. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder, Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Medelbetyg	***	**	***	***
Högt	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska högt	0,95	1,33+	0,76*	0,61***
Medel	1,49+	1,47*	0,47***	0,53***
Ganska lågt	1,47+	1,61**	0,43***	0,47***
Lågt	2,81***	1,69**	0,32***	0,44***
Skolk	**	*		
Aldrig	1.00	1.00	1.00	1.00
Enstaka timmar	1,58**	1,33*	1,11	0,90
1-2 dagar i månaden	1,16	1,53**	1,13	0,98
En gång i veckan	1,49+	1,21	1,0	1,19
Flera gånger i veckan	2,30**	1,31	1,33	1,44
Gymnasiet				
Gymnasieprogram			+	
Yrkesinriktat	0.84	0.94	0.82	0.90
Studieinriktat	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Kopplingen till medelbetyg i högstadiet är stark och slår igenom både på hur måna som tycker sig ha sämre chanser och hur många som tycker sig ha bättre chanser i livet än andra i samma ålder. Bland de som har högst medelbetyg finner vi lägst andel som tycker sig ha sämre chanser och högst andel som tycker sig ha bättre. Redan därefter blir man allt mindre positiv och ser vi till gruppen med lägsta medelbetyg är bilden ganska negativ.

Skolk (i högstadiet) tycks inverka på hur många som tycker sig ha sämre chanser i livet – lägst är denna andel bland de som inte alls har skolkat. Däremot tycks det inte finnas någon större, direkt skillnad mellan ungdomar som går på yrkes- eller studieinriktade linjer i gymnasiet när hänsyn tagits till olikheter i social bakgrund.

7.4 Pessimister och optimister

I det här avsnittet studerar vi hur skolsituationen inverkar på andelen pessimister respektive optimister. Liksom tidigare börjar vi med att studera inverkan från förtroende för lärare och skoltrivsel.

Tabell 36. Chanser i skolan, på fritid och i livet. Pessimister respektive optimister. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt odds-kvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Pessimister		Optimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Förtroende för lärare				**
Nej	1.30	0.87	1.00	0.77
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Trivs i skolan	***	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	0.97	0.74	0.50***	0.58***
Varken bra eller dåligt	2.18**	1.24	0.39***	0.41***
Dåligt	2.96***	1.69+	0.39**	0.36***
Mycket dåligt	2.94*****	3.23***	0.49***	0.32***
Gymnasiet				
Förtroende för lärare				*
Nej	1.03	1.07	1.08	0.72
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Trivs i skolan	*	***	***	***
Mycket bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Bra	0.94	2.17*	0.63***	0.67*
Varken bra eller dåligt	2.19+	3.30**	0.38***	0.37***
Dåligt	1.97	8.79***	0.27***	0.34*
Mycket dåligt	3.72*	7.51**	0.25***	0.39+

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Liksom i tidigare fall finns en mycket stark direkt koppling till trivsel i skolan. Ungdomar som trivs mycket bra i skolan är mycket mer optimistiska, här är andelen pessimister lägst och andelen optimister högst. Ju sämre man trivs desto fler blir pessimister och desto färre blir optimister. Bland tjejer finns också en koppling till förtroende för lärare. Andelen optimister är lägre bland tjejer som inte har förtroende för lärare.

Har då även medelbetyg och skolk i högstadiet samt typ av gymnasieprogram i gymnasiet en direkt påverkan? Detta studeras i tabell 37.

Tabell 37. Chanser i skolan, på fritid och i livet. Pessimister respektive optimister. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt odds-kvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Pessimister		Optimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
Medelbetyg		**	***	***
Högt	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska högt	0,94	0,84	0,72*	0,55***
Medel	0,98	1,06	0,50***	0,62**
Ganska lågt	0,87	1,71*	0,40***	0,42***
Lågt	1,48	1,98**	0,25***	0,45***
Skolk	**			
Aldrig	1.00	1.00	1.00	1.00
Enstaka timmar	1,24	1,32	1,01	1,25
1-2 dagar i månaden	0,95	1,65*	1,17	1,05
En gång i veckan	2,00*	1,03	0,78	1,14
Flera gånger i veckan	3,41**	1,50	1,17	2,17*
Gymnasiet				
Gymnasieprogram	+			
Yrkesinriktat	0.58	0.92	0.87	1.04
Studieinriktat	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Bland ungdomar med högst medelbetyg finner vi den lägsta andelen pessimistlar och den högsta andelen optimistlar. När betygen blir lägre ökar andelen pessimistlar och minskar andelen optimistlar kontinuerligt. Koppling till skolk i högstadiet är svag men bland killarna som skolkat – i varje fall i något större utsträckning - finns fler pessimistlar. Efter hänsyn tagits till social bakgrund är skillnaden mellan de som går på yrkes- och studieinriktade program liten,

7.5 Sammanfattning

De ovan redovisade resultaten visar mycket tydligt att ungdomarnas skolsituation har en direkt, fristående inverkan inte endast på hur de upplever sina chanser i skolan utan även hur de upplever dem på fritiden och i livet. Ungdomar som uppger att de inte trivs bra i skolan upplever sig i genomsnitt ha sämre chanser både i skola, på fritid och i livet. Fler av dessa är pessimister – tycker sig ha sämre chanser i alla tre avseenden – färre optimister. Bättre chanser för allt.

Kopplingen till förtroende för lärare är klart svagare. Bland tjejer gäller dock att de som inte har det i högre utsträckning tycker sig ha sämre chanser i skolan och att fler är optimister. Bland killar tycks de som saknar förtroende för lärare uppleva att de har sämre chanser på fritiden.

Medelbetyg i högstadiet är direkt, fristående kopplat till hur ungdomarna upplever sina chanser i skola, i livet och också till andel pessimister liksom optimister. Bland killar gäller även att medelbetyg inverkar på hur de upplever sina chanser på fritiden. Alla dessa resultat visar att högstadeelever med högst betyg har den mest positiva uppfattningen. Ju lägre betyg man har desto mindre positiv blir man vilket innebär att vi finner den minst positiva uppfattning bland de med lägst medelbetyg. Däremot tycks skillnaden mellan de som går på yrkes- och studieinriktade program i gymnasiet – efter kontroll för social bakgrund – vara ganska begränsad Dock

gäller bland killarna att de som går på yrkesinriktade program tycker sig ha sämre chanser i skolan och på fritiden.

Förekomst av skolk kopplas samman med hur man upplever sina chanser i skolan. Ungdomar som skolkat – speciellt bland killar – tycker i högre utsträckning att de har sämre chanser i skolan. I högstadiet har detta även en negativ inverkan på hur man upplever sina chanser i livet, de som skolkat tycker oftare att de har sämre chanser. Vid sidan av detta inverkar här skolk på hur många som har sämre chanser på friden och på andelen pessimistrar. Killar i högstadiet som skolkat uppger oftare att de har sämre chanser.

Kapitel 8 Hur påverkar fritidssituationen?

Om vi ser till hur ungdomar upplever sina chanser på fritiden framstår det som ganska naturligt att ungdomarnas fritidssituation har en direkt påverkan. Dt är också rimligt att anta att denna har betydelse för hur de ser på sina chanser i livet eftersom fritiden spelar stor roll för dem och det skulle inte heller vara särskilt förvånande om den även påverkar hur ungdomar upplever sina chanser i skolan.

För att fånga upp centrala aspekter av ungdomarnas fritidssituation har vi tagit med frågan kring hur nöjda de är med denna samt om de är utomstående totalt. Denna senare variabel fångar upp om de nyttjar de centrala offentligt finansierade fritidsaktiviteterna. Tidigare studier har visat att detta senare varierar mellan olika grupper och att det kan inverka på hälsa och livskvalitet. Som utomstående totalt betraktas de som inte är med i förening, inte deltar i kulturskola och inte besökt bibliotek, fritidsgård samt simhall sammantaget minst en gång per vecka. I analyserna nedan studerar vi vilken direkt koppling det finns mellan dessa båda variabler och hur ungdomar upplever sina chanser i skola, på fritiden och i livet. Genom den binära logistiska analysen får vi en bild av dessa variablers direkta påverkan efter kontroll för ungdomarnas sociala bakgrund, vilken kommun de bor i samt deras skolsituation.

8.1 Chanser i skolan

Vi börjar med att studera fritidssituationens inverkan på hur ungdomar upplever sina chanser i skolan. Resultaten från analyserna – oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband – presenteras i tabell 38.

Tabell 38. Chanser i skolan. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Fritidssituationens direkta inverkan Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***		
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.52***	1.39***	0.93	1.00
Varken bra eller dåligt	2.25***	2.11***	0.78	0.80
Ganska dåligt	3.10***	2.27**	0.86	1.36
Dåligt	2.69**	2.47*	0.66	0.41
<i>Utomstående - totalt</i>		***	***	**
Nej	0.90	0.75	1.38	1.28
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Gymnasiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	+	*
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.50*	1.41*	0.92	0.95
Varken bra eller dåligt	2.43***	2.15***	0.53**	0.47*
Ganska dåligt	5.61***	3.08***	0.83	1.49
Dåligt	2.02	4.01	2.06	0.00
<i>Utomstående - totalt</i>			**	*
Nej	1.04	0.89	1.29	1.30
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Resultaten visar att det finns en direkt fristående inverkan från hur nöjda ungdomarna är med sin fritidssituation och hur de upplever sina chanser i skolan. Ju mindre nöjda de är med fritidssituationen desto fler tycker sig ha sämre chanser i skolan. I gymnasiet finns också tendens till att gruppen som är mer tveksam (varken bra eller dåligt) i mindre utsträckning tycker de har bättre chanser.

Även deltagandet i de centrala offentligt finansierade fritidsaktiviteterna har en inverkan. Ungdomar som inte deltar – utomstående totalt – tycker i lägre utsträckning att de har bättre chanser i skolan och bland högstadietjejerna tycks det också vara fler i denna grupp som tycker sig ha sämre chanser.

8.2 Chanser på fritiden

Det verkar rimligt att fritidssituationen spelar en viktig roll för hur ungdomar ser på sina chanser på fritiden. I tabell 39 studeras inverkan från hur nöjd man är med sin fritidssituation respektive utomstående totalt.

Tabell 39. Chanser på fritiden Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Fritidssituationens direkta inverkan. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	2.08**	2.26***	0.53***	0,58***
Varken bra eller dåligt	4.96***	5.20***	0.36***	0,41***
Ganska dåligt	7.12***	8.59***	0.42***	0,32**
Dåligt	10.7***	5.15***	0.28**	0,21*
<i>Utomstående - totalt</i>	***	*	***	***
Nej	0.70	0.82	1,76	1,57
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Gymnasiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	3.65***	3.04***	0.56***	0.51***
Varken bra eller dåligt	7.31***	8.31***	0.32***	0.28***
Ganska dåligt	11.5***	21.3***	0.17***	0.00
Dåligt	15.5***	>100	0.38	0.00
<i>Utomstående - totalt</i>			***	**
Nej	1.01	0.97	1.48	1.39
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Sambanden är starka – inte speciellt förvånande - har fritidssituation en stark direkt inverkan på hur ungdomarna upplever sina chanser på fritiden. Hur nöjd man är med sin fritidssituation har en mycket stark, kontinuerlig inverkan – ju mindre nöjda ungdomar är desto fler tycker att de har sämre chanser och desto färre att de har bättre chanser. Även deltagandet i de central offentligt finansierade fritidsaktiviteterna inverkar starkt. Ungdomar som inte deltar – utomstående totalt – tycker i lägre utsträckning att de har bättre chanser och i högstadiet är det fler bland dessa som tycker sig ha sämre chanser på fritiden

8.3 Chanser i livet

Hur inverkar då fritidssituationen på ungdomarnas upplevelse av sina chanser i livet. Resultaten från analyserna redovisas i tabell 40.

Tabell 40. Högstadiet. Chanser i livet. Sämre respektive bättre chanser jämfört med andra i samma ålder. Fritidssituationens direkta inverkan. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Sämre		Bättre	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.96***	2.06***	0.75***	0.72***
Varken bra eller dåligt	3.68***	4.74***	0.55***	0.68**
Ganska dåligt	8.95***	5.37***	0.55+	0.72
Dåligt	8.02***	5.27***	0.39*	0.12*
<i>Utomstående - totalt</i>	**		***	*
Nej	0.76	0.88	1.33	1.19
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Gymnasiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	2.35***	2.41***	0.60***	0.63***
Varken bra eller dåligt	4.93***	5.55***	0.41***	0.32***
Ganska dåligt	9.83***	9.58***	0.12**	0.61
Dåligt	14.2***	14.6***	0.17	0.00
<i>Utomstående - totalt</i>			**	*
Nej	1.01	1.00	1.32	1.25
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Både hur nöjd man är med sin fritidssituation och om man är utomstående totalt har separat en stark direkt inverkan på hur ungdomarna upplever sina chanser i livet. Ju mindre nöjda de är med sina fritidssituation desto fler tycker sig ha sämre chanser i livet och desto färre tycker sig ha bättre chanser. Hur man upplever sin fritidssituation har alltså en stark inverkan på hur man ser på sina chanser i livet.

Nyttjandet av de centrala offentligt finansierade fritidsaktiviteterna inverkar i första hand på hur många som tycker sig ha bättre chanser i livet än andra i samma ålder. Ungdomar som deltar i åtminstone någon av dessa fritidsaktiviteter tycker i större utsträckning att de har bättre chanser i livet. Bland killarna i högstadiet gäller även att det är färre som tycker sig ha sämre chanser.

8.4 Pessimister och optimister

Med tanke på resultaten som redovisats ovan är det rimligt att tänka sig att fritidssituation har en direkt inverkan även när det gäller andelen pessimistlar och andelen optimistlar. I tabell 41 analyseras detta.

Tabell 41. Högstadiet. Chanser i skolan, på fritid och i livet. Pessimister respektive optimister. Fritidssituationens direkta inverkan. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Pessimister		Optimister	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Högstadiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.32	1.37*	0.51***	0.66***
Varken bra eller dåligt	3.24***	3.37***	0.39***	0.43***
Ganska dåligt	9.54***	4.10***	0.62	0.59
Dåligt	10.6***	5.09***	0.53	0.38
<i>Utomstående - totalt</i>			***	**
Nej	1.01	0.79	1.46	1.31
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
Gymnasiet				
<i>Hur är det på fritiden</i>	***	***	***	***
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	2.33**	1.63+	0.52***	0.51***
Varken bra eller dåligt	3.94***	3.62***	0.31***	0.13***
Ganska dåligt	7.35	6.68***	0.23+	0.00
Dåligt	8.00*	25.1**	0.48	0.00
<i>Utomstående - totalt</i>				
Nej	0.85	1.03	1.16	1.03
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Bilden ser i stor utsträckning ut på samma sätt som i tidigare avsnitt. Bland ungdomar som är mindre nöjda med sin fritidssituation finner vi fler pessimister, färre optimister. Deltagandet i de central offentligt finansierade fritidsaktiviteterna får främst genomslag på andelen optimister. Dessa är färre bland de som inte deltar i eller besöker förening, kulturskola, fritidsgård, bibliotek eller simhall.

8.5 Sammanfattning

Den samlade bilden är entydig. Hur nöjda ungdomar är med sin fritidssituation har en direkt inverkan – alltså även efter kontroll för social bakgrund och skolsituation – på hur ungdomar upplever sina chanser jämfört med andra i samma ålder. Ungdomar som inte tycker att deras fritidssituation är bra tycker i högre utsträckning att de har sämre chanser och i lägre utsträckning att de har bättre chanser i skola, på fritid och i livet och färre är optimister totalt sett.

Även deltagandet i de fritidsaktiviteter som får huvuddelen av det offentliga finansiella stödet till barns och ungdomars fritidsverksamhet – förening, kulturskola, fritidsgård, bibliotek och simhall – har en tydlig inverkan. Ungdomar som inte deltar i sådana tycker sig oftare ha sämre chanser än andra i samma ålder både i skola, på fritid, i livet och totalt sett. Däremot tycks det inte vara färre som tycker sig ha bättre chanser. Detta tyder på att vi har två grupper bland de som inte nyttjar dessa offentligt finansierade fritidsaktiviteter. För viss har detta liten inverkan på hur de upplever sina chanser men här finns också en grupp som är klar mindre positiva.

Kapitel 9 Hur påverkar upplevda chanser hälsa och livskvalitet?

Att det finns en koppling mellan hur ungdomar upplever sina chanser i skola, på fritid samt i livet och hur de uppfattar/beskriver sin hälsosituation framstår som ganska självklart. Det finns dock en rad frågor som måste ställas kring detta. Den första handlar om vad som påverkar vad eller om inget direkt samband alls finns. Bägge dessa faktorer påverkas ju av ungdomarnas sociala bakgrund. Är det så att sambandet försvinner om man kontrollerar för denna? Detta försöker vi studera med hjälp av binär logistisk regressionsanalys där sambanden studeras efter kontroll för social bakgrund. En annan mer komplex fråga är – om resultaten visar att det finns kvarstående direkta samband – handlar om vad som påverkar vad. Är det upplevelse av chanserna i skolan, på fritiden och i livet som inverkar på hälsosituationen eller sker påverkan i motsatt riktning? Detta är en fråga som inte kan besvaras eftersom vi endast har tvärsnittsdata. För att få svar på denna fråga skulle det behövas långtidsuppföljningar

Med utgångspunkt från att det finns ett direkt fristående samband mellan hälsa och upplevda chanser är det intressant att undersöka vilken roll chanser i skolan, på fritiden och i livet spelar. Är det t ex upplevda chanser i livet som får störst inverkan, vilken betydelse har skola och fritid? Ett problem med att analysera detta är att det finns en koppling mellan hur ungdomar upplever sina chanser i de olika fallen, vilket innebär att skattningen av de olika faktorernas inverkan blir osäker, men möjligen kan kontrollen för ungdomarnas sociala bakgrund göra skattningarna något mer säkra.

Med dessa utgångspunkter har analyserna gjorts med binär logistisk regressionsanalys där låg självskattad hälsa, förekomst av mer än två dagliga psykosomatiska besvär samt låg livskvalitet ingår som utfallsvariabler. Som förklaringsvariabler ingår hur ungdomar upplever sina chanser i skola, på fritid och i livet. Uppdelningen mellan pessimister och optimister tas inte med eftersom detta ju är ett sammanfattande mått som bygger på de tre övriga och därmed är starkt korrelerade med dessa. Om även detta togs med skulle osäkerhet i resultaten öka ännu mer. De upplevda chanserna har delats in i tre grupper: sämre, lika och bättre än andra i samma ålder. Som bas för oddskvoterna används mellangruppen, d v s de som angett att de har samma chanser som andra i samma ålder. I alla analyser kontrolleras för social bakgrund, d v s familjesituation, socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund samt kommun. Resultaten redovisas separat för högstadiet.- tabell 42.a – och gymnasiet – tabell 42.b.

Tabell 42.a. Högstadiet. Hur inverka chanser i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet på hälsa och livskvalitet. Samband efter kontroll för olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Låg självskattad hälsa		Mer än två dagliga psykosomatiska besvär		Låg livskvalitet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Chans i skolan</i>	***	***		***	***	***
Sämre	1.56***	1.49***	1.31*	1.54***	1.77***	1.65***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	1.21	1.15	1.22	1.02	1.29	1.00
<i>Chanser fritid</i>	***	***	***	***	***	***
Sämre	1.91***	2.11***	2.37***	1.80***	2.40***	1.68***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	0.55***	0.75**	0.93	0.97	0.72*	0.77*
<i>Chanser livet</i>	***	***	***	***	***	***
Sämre	2.43***	2.35***	3.29***	2.15***	3.71***	3.40***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	0.96	0.78	1.09	1.13	0.76+	0.66**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 42.b. Gymnasiet. Hur inverka chanser i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet på hälsa och livskvalitet. Samband efter kontroll för olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

Variabel	Låg självskattad hälsa		Mer än två dagliga psykosomatiska besvär		Låg livskvalitet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
<i>Chans i skolan</i>	***	***	**	***	***	***
Sämre	1.63***	1.96***	1.89***	2.02***	2.03***	2.37***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	1.18	0.99	1.33	0.90	0.93	0.98
<i>Chanser fritid</i>	**	***	**	**		***
Sämre	1.74**	1.76***	1.81*	1.58**	1.56	2.18***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	0.89	0.85	0.95	1.12	1.08	1.11
<i>Chanser livet</i>	***	***	**	***	***	***
Sämre	1.84***	2.02***	1.91***	2.15***	2.61**	2.77***
Lika	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Bättre	0.68	1.01	0.96	0.93	0.43**	0.90

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar att det finns en direkt fristående koppling mellan hur ungdomar upplever sina chanser och andelen som skattar sin hälsa lågt. Främst handlar det här om en koppling mellan låg självskattad hälsa och upplevelse att man har sämre chanser än andra i samma ålder. Detta kan inte återföras till att bägge dessa faktorer påverkas av ungdomarnas sociala bakgrund.

Svårare att avgöra är vad som döljer sig bakom dessa samband. Är grunden att låg hälsa/livskvalitet leder till att man upplever sig ha sämre chanser i alla de tre avseenden eller är det upplevelse av sämre/bättre chanser som påverkar hälsan?

Bilden blir i stort sett den samma om vi ser till förekomst av mer än två dagliga psykosomatiska besvär. Nästan genomgående framträder en direkt fristående koppling till hur ungdomarna ser på sina chanser i skola på fritid och i livet. I högstadiet tycks dock kopplingen till hur killar upplever sina chanser i skolan vara svagare, här framträder inget signifikant samband. Sambanden handlar genomgående om att ungdomar som tycker sig ha sämre chanser redovisar högre förekomst av besvär.

Ser vi till förekomst av låg livskvalitet visar resultaten även här att det finns direkta fristående samband. Ungdomar som tycker sig ha sämre chans i skolan, på fritiden eller i livet redovisar oftare låg livskvalitet. Bland killar på gymnasiet tycks dock sambandet vara något svagare med hur de upplever sina chanser på fritiden.

9.1 Sammanfattning

Om vi ser till de samlade resultaten visar dessa att det finns en klar tydlig direkt, fristående koppling mellan hur ungdomar upplever sina chanser i skola, på fritid samt i livet och hur de upplever sin hälsosituation. Huvuddelen om resultaten handlar om att ungdomar som tycker sig ha sämre chanser oftare har högre förekomst av låg självskattad hälsa, psykosomatiska besvär och låg livskvalitet. I några fall, främst i högstadiet framträder även att ungdomar som tycker sig ha bättre chanser på fritiden och i livet redovisas lägre förekomst av låg hälsa och låg livskvalitet.

En central fråga handlar givetvis om hur dessa samband skall tolkas. Det finns två tänkbara tolkningar. I den första kan vi se upplevelsen av sämre chanser som utgångspunkten – dessa upplevelser leder till att man har sämre hälsa. Den andra – helt motsatta förklaringen – är att sämre hälsa gör att man tycker sig ha sämre chanser. De aktuella studierna – som är tvärsnittsstudier kan inte avgöra vilken av dessa tolkningar som kan vara sann.

Kapitel 10 Sammanfattning med slutdiskussion

Syftet med den här rapporten är att studera hur ungdomar uppfattar sina chanser i skola, på fritid och i livet. I syftet ingår även att studera hur åsikterna varierar med ungdomars sociala bakgrund och var de bor samt undersöka om det finns direkta kopplingar till skol- och fritidssituation. Ett ytterligare syfte är att undersöka vilka direkta samband det finns mellan upplevda chanser och ungdomars hälsosituation. Underlaget till analyserna är en fråga där ungdomar fått bedöma sina chanser jämfört med andra i samma ålder i skolan, på fritiden och i livet.

Materialet har hämtats från studier som genomförts inom *Ung livsstil* – i samarbete med berörda kommuner – från 2014 och framåt. Undersökningarna har genomförts under lektioner i skolan där ungdomarna frivilligt och anonymt fått besvara enkäter. Inom varje kommun bygger materialet på ett slumpmässigt urval av samtliga elever – både de som går i kommunala och de som går i fristående skolor, vilket innebär att svaren ger en representativ bild av situationen bland samtliga kommunens elever²⁰. Däremot är urvalet av kommuner ett tillgänglighetsurval vilket t ex innebär att direkta uppgifter kring hur många som tycker att de har sämre respektive bättre chanser inte direkt kan överföras till resultat som skulle gälla för hela Sverige. Däremot torde huvuddelen av de samband som framträder med social bakgrund, skol- och fritidssituation liksom med hälsa ses som ganska generellt giltiga då materialet innefattar en rad olika typer av kommuner med olika social struktur. Även inom många av kommunerna finns betydande variationer mellan olika bostadsområden. Sammantaget innefattar materialet något över 22 000 ungdomar från högstadiet och gymnasiet. Svarsfrekvensen ligger i de flesta fall på 80 % eller högre och ligger i inget fall under 70 %.

Eleverna har fyllt i enkäterna under lektionstid i skolan. I undersökningarna har tydligt markerats att det är frivilligt att besvara enkäten och att svaren är anonyma. För att garantera anonymiteten har enkäterna sedan direkt samlats in – utan att någon studerat svaren i de enskilda enkäterna – flyttats till fritidsförvaltningen eller motsvarande. Därefter har svaren på öppna frågor kodats och enkäterna lästs in på data. Efter kontroll har sedan enkäterna förstörts så att svaren inte kan kopplas till någon specifik individ.

Om vi ser till den övergripande bilden gäller i de flesta fall att en majoritet av ungdomar tycker att de har samma chanser som andra i samma ålder men att det också är fler som tycker att de har bättre chanser än som tycker att de har sämre. I genomsnitt har man alltså en ganska positiv på sina chanser. Killar har en mer positiv syn än tjejer med störst skillnader när det gäller fritid i högstadiet. Genomgående är könsskillnader större i högstadiet än i gymnasiet främst beroende på högstadiekillarna är speciellt optimistiska. Bakom denna mer övergripande bild döljer sig dock stora skillnader mellan de olika kommunerna. I vissa fall, speciellt bland tjejer framträder en nästan neutral bild – ungefär lika många tycker att de har sämre som att de har bättre chanser. Mot detta skall ställas att de finns kommuner – ofta höginkomstkommuner – där nästan hälften tycker att de har bättre chanser än andra i samma ålder både för skola, fritid och livet. Det finns alltså klart skillnader mellan ungdomar – inte minst beroende på var de bor.

Frågan är hur ungdomars levnadsförhållanden – vid sidan av kön och i vilken kommun de bor i – inverkar på hur de upplever sina chanser. För att ge en bild av hur olika faktorer direkt inverkar – d v s efter kontroll för inverkan från andra bakgrundsfaktorer – har materialet analyserats med binär, logistisk regressionsanalys, vilket ger en bild av enskilda faktorer enskilda,

²⁰ Särskoleelever ingår dock ej i urvalet. I vissa fall har studier även gjorts bland dessa men då med en enklare enkät.

fristående inverkan. Dessa analyser visar mycket tydligt att det är ungdomarnas samlade levnadsvillkor som påverkar bedömningen. Separat – och var för sig – påverkas hur ungdomar bedömer sina chanser av familjesituation – speciellt relationen till föräldrarna – socioekonomisk liksom svensk/utländsk bakgrund samt inte minst av var man bor. Ungdomar som inte har förtroende för bägge föräldrar är mindre positiva kring sina chanser. Ibland förstärks föräldrarnas betydelse genom att synen är mer positiv hos de som bor med bägge föräldrar än hos de som bor i andra familjekonstellationer. Ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund är mindre positiva än ungdomar med högre socioekonomisk bakgrund. När det gäller svensk/utländsk bakgrund är bilden mer dubbelbottnad – för en grupp gäller att fler av de som har utländsk bakgrund tycker sig ha sämre chanser än en jämförbar grupp med svensk bakgrund. Samtidigt finner vi en grupp, speciellt bland tjejer, som tycker sig ha bättre chanser i skolan och som sammantaget har en mer optimistisk syn på sina chanser än den jämförande gruppen med svensk bakgrund. Det finns också mycket tydliga skillnader mellan kommunerna även efter kontroll för olikheter i sociodemografisk och socioekonomisk struktur. Även om det finns vissa tecken på att ungdomar i höginkomstkommuner är mer positiva – bryts detta mönster i många fall. Här måste man ställa sig frågan om det kan handla om speciella insatser på skolan och fritidssidan som kan dölja sig bakom dessa direkta skillnader, något som skulle kräva en mycket mer omfattande analys än vad som är möjligt att göra här.

Men det är inte endast ungdomarnas sociala bakgrund som påverkar ungdomarnas bedömning av sina chanser i skola, på fritid och i livet. Likartad binära logistiska regressionsanalyser har gjorts för att inte få med ”fiktiva” samband som skulle kunna återkopplas till olikheter när det gäller social bakgrund. Dessa analyser visar att det i många fall framträder direkta kopplingar till såväl skol- som fritidssituation. En annan, mer komplicerad fråga är vad som påverkar vad. Är det skol- och/eller fritidssituationen som leder till att man har bättre eller sämre chanser eller gäller motsatsen, d v s hur man upplever sina chanser, som inverkar på skol- och fritidssituationen? Detta går inte att besvara med de tvärsnittsdata vi har.

Om vi ser till ungdomarnas skolsituation kan vi notera att det framträder klara kopplingar till hur man trivs i skolan liksom till medelbetyg. Ungdomar som inte trivs bra liksom högstadiel elever med lägre medelbetyg tycker inte enbart att de har sämre chanser i skolan utan även på fritiden och i livet och även totalt sett. Det finns även en direkt koppling till förekomst av skol-, främst för chanser i skolan. Ungdomar som skolkat tycker i högre utsträckning att de har sämre chanser i skolan. Däremot är kopplingen till förtroende för lärare och skillnader mellan gymnasieelever som går på studie- respektive yrkesinriktade program mer begränsade även om det i något fall framträder signifikanta samband.

På liknande sätt framträder – även efter kontroll för social bakgrund och skolsituation – tydliga kopplingar mellan fritidssituation och hur man upplever sina chanser inte enbart på fritiden utan även i skolan och livet. Ungdomar som inte är nöjda med sin fritidssituation tycker i högre utsträckning att de har sämre chanser, i lägre att de har bättre. När det gäller deltagandet i/nyttjandet av fritidsaktiviteter som får en dominerande del av det offentligt finansierade stödet till barns och ungdomars fritidsverksamhet framträder också en tydlig koppling, men här handlar det främst om att de som inte deltar i/nyttjar sådana verksamheter i högre utsträckning tycker sig ha sämre chanser. När det gäller andelen som tycker att de har bättre chanser blir skillnaden lite.

Slutligen har vi i rapporten studerat hur hälsosituationen hos ungdomarna kopplas samman med hur man upplever sina chanser. Resultaten visar att det finns en tydlig direkt, fristående koppling – alltså efter kontroll för social bakgrund. Ungdomar som tycker att de har sämre chanser

har en sämre hälsosituation, de som tycker att de har bättre chanser har bättre hälsa. Sedan är frågan vad som påverkar vad. Är det upplevelsen av sämre chanser som leder till sämre hälsa eller är det tvärtom den sämre hälsan som gör att man tycker sig ha sämre chanser. Denna fråga går inte att besvara i dessa tvärsnittsstudier.

Även om vi kan förvåna oss över varför ungdomar i genomsnitt tycker sig ha bättre chanser än andra i samma ålder måste vi – när vi ser till de direkta sambanden med variabler som beskriver ungdomarnas sociala bakgrund liksom deras skol- och fritidssituation konstatera att ungdomarnas bedömning i många avseenden framstår som högst ”realistiska”. T ex tycker ungdomar med lägre social bakgrund att de har sämre chanser än andra i samma ålder. Ser vi till medelbetyg i högstadiet finns en klar koppling till chanser i skolan. Ungdomar med högst medelbetyg har den mest positiva uppfattningen, sedan blir man allt mindre positiv för att bland de med lägst medelbetyg ha de minst positiva, ibland t o m uppfattningen. Allt detta framstår utifrån sett som ytterst ”realistiska” bedömningar och pekar mot att det finns starka skäl till att ta ungdomarnas bedömningar av sina chanser på allvar.

Referenser

- Blomdahl/Elofsson (2007).** *Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö.* Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete, Stockholms stad: Idrottsförvaltningen: Forskningsenheten.
- Currie C, Molcho M, Boyee W, Holstein B, Torsheim T, Tichter M. (2008).** *Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged Children (HBSc) Family Affluence Scale.* Social science & medicine 66(2008)
- Elofsson S (2017).** *Hur stora chanser i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder. En studie av högstadielärover i Huddinge 2015.*
[Hur-stora-chanser-i-skola-pa-fritid-och-i-livet-jamfort-med-andra-i-samma-alder.pdf \(unglivsstil.org\)](http://unglivsstil.org/Hur-stora-chanser-i-skola-pa-fritid-och-i-livet-jamfort-med-andra-i-samma-alder.pdf)
- Gamberale F, Sconfienza C, Hagström T. (1996).** *Värderingar och förhållningssätt till arbete bland ungdomar i Sverige. En kartläggning av ett representativt urval.* Arbetslivsinstitutet: Arbete och hälsa, rapport 1996:19.
- Larsson B. (2008).** *Ungdomar och idrotten. Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer.* Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- Nagelkirke N J D (1991).** *A note on a general definition of the coefficient of determination.* Biometrika 78,3, 691-2.
- Nilsson P. (1998).** *Fritid i skilda världar.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- SOU 1994:73.** *Ungdomars välfärd och värderingar.* Stockholm.
- Tåhlin, M (1985).** *Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor.* Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar.
- Tåhlin, M (1987).** *Arbetets värde och kostnader. En studie av lönearbetets värde och kostnader.* Institutionen för social forskning vid Stockholms universitet.
- Ungdomsstyrelsen (1998).** *NY TID NYA TANKAR. Ungdomars värderingar och framtidstro.* Ungdomsstyrelsen: utredning 10.
- Ungdomsstyrelsen (2011).** *När, var, hur om ungas kultur – en analys av ungas kulturutövande på fritiden.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen. http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/nar-var-hur-om-ungas-kultur.pdf.
- Ungdomsstyrelsen (2013).** *Unga med attityd.* http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/publikation-unga-med-attityd2013.pdf.
- Weber M. (1980).** *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grund.* Argos

Bilaga

Tabell B.1. Låg- Högstatusområden i olika kommuner.

Stad	Låg	Hög
Malmö, 2019	Rosengård, Södra innerstan, Fosie	Limhamns-Bunkeflo Västar innerstan
Helsingborg, 2018	Mariastaden Dalhem, Drottningshög, Fredriksdal Elineberg, Närlunda Högasten, Miatorp, Planteringen	Norr, Tågaborg Ringstorp, västra Berga, Skattena Hittarp-Laröd Eskilsminne, Gustavslund, Ramlösa Rydebäck
Jönköping, 2018	Österängen Öxnehaga Råslätt Norrahammar - hyreslägenheter Dalvik - hyreslägenheter	Bymarken Dalvik - villa och radhus Bankeryd - villa och radhus Centrala staden - ej hyreslägenhet Torpa - ej hyreslägenheter
Haninge, 2016/17		
Huddinge 2015	Flemingsberg Vårby Skogås (enbart hyreslägenheter)	Stuvsta Segeltorp
Eskilstuna, 2019	Fröslunda/Brunnsbacke Lagersberg – ej radhus/villor Lundby/ Hällby – ej radhus/villor Nyfort – ej radhus/villor Skift- inge/Årsta - hyreslägenheter Årby	Djurgården/Odlaren -radhus/villor Kvicksund Mälarbaden Skiflinge/Årsta - radhus/villor Skogstorp Skogsängen/Viptorp - bostadsrätt, radhus/villor Stenby/Mesta/Borsökna - villor
Haninge 2015/16	Brandbergen (Hyresrätt) Södra Jordbro Västerhaninge (hyreslägenhet) Handen (hyreslägenhet)	Dalarö Vendelsö/Gudö Vega Norrby Vendelsömalm (ej hyreslägenhet)